અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

[૨૦૨૪] ૨ એસ. સી. આર ૯૪૬:૨૦૨૪ આઇએનએસસી ૧૫૦

હાઈકોર્ટ બાર એસોસિએશન, અલ્હાબાદ

વિ.

યુ. પી. અને અન્ય રાજ્ય.

૨૦૨૩ ની ફોજદારી અપીલ નંબર ૩૫૮૯

૨૯ ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૪

[ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, અભય એસ. ઓકા, * જે. બી. પારડીવાલા, મનોજ મિશ્રા અને પંકજ મિત્તલ]

વિચારણા માટે મુદ્દો

વચગાળાના આદેશો પસાર કરવા પાછળનો હેતુ શું છે; શું ઉચ્ચ અદાલતોને વચગાળાની રાહત રદ કરવા અથવા તેમાં ફેરફાર કરવા માટે સત્તા આપવામાં આવી છે; શું વચગાળાનો આદેશ માત્ર સમય

વીતી જવાને કારણે આપમેળે સમાપ્ત થઈ શકે છે; બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાઓના ઉપયોગનો અવકાશ શું છે; ઉચ્ચ અદાલતોની સ્થિતિ અને તેની દેખરેખની શક્તિ; શું અદાલતે વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરવો જોઈએ; બંધારણીય અદાલતો દ્વારા બાકી રહેલા કેસોનો સમયબદ્ધ રીતે નિર્ણય લેવા માટે જારી કરાયેલા નિર્દેશોની અસર; શું સર્વોચ્ચ અદાલત, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, તમામને આપમેળે રદ કરવાનો આદેશ આપી શકે છે. ઓક્સ્સ સમયગાળાની સમાપ્તિ પર દીવાની અને ફોજદારી કેસોની કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના ઉચ્ચ અદાલતોના વચગાળાના આદેશો; શું સર્વોચ્ચ અદાલત, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, ઉચ્ચ અદાલતોને બાકી રહેલા કેસો પર નિર્ણય લેવા માટે નિર્દેશ આપી શકે છે કે જેમાં કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના વચગાળાના આદેશો રોજિંદા ધોરણે અને નિશ્ચિત સમયગાળાની અંદર આપવામાં આવ્યા છે; કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાનો વચગાળાનો આદેશ પસાર કરતી વખતે અને વચગાળાના સ્ટે રદ કરવા માટેની અરજીઓ પર કાર્યવાહી કરવા માટે ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવનારી પ્રક્રિયા.

હેડનોટ્સ

વચગાળાના આદેશો–ઉદ્દેશઃ

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.)

વચગાળાની રાહતનો આદેશ સામાન્ય રીતે કેસમાં માંગવામાં આવેલી અંતિમ રાહતની સહાયમાં આપવામાં આવે છે–કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાનો આદેશ પસાર કરવાનો પ્રસંગ સામાન્ય રીતે ત્યારે ઊભો થાય છે જ્યારે ઉચ્ચ અદાલત મુખ્ય કેસની પેન્ડન્સી દરમિયાન પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના અથવા વચગાળાના આદેશને પડકાર સાથે વ્યવહાર કરી રહી હોય. ભલે વચગાળાનો આદેશ સ્પષ્ટ રીતે એમ ન કહેતો હોય, તેમ છતાં ત્રણ પરિબળો, એટલે કે; પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ, ભરપાઈ ન કરી શકાય તેવી ખોટ અને સુવિધાનું સંતુલન, હંમેશા ન્યાયાધીશોના મગજમાં હોય છે–જોકે કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના વચગાળાના આદેશો નિયમિત રીતે એક બાબત તરીકે પસાર કરી શકાતા નથી, તેમ છતાં એવું કહી શકાતું નથી કે આવા આદેશો માત્ર અપવાદરૂપ કેસોમાં જ પસાર કરી શકાય છે–તેમ છતાં, ઉચ્ચ અદાલતો, પીસી એક્ટ હેઠળના ગુનાઓ અથવા

મહિલાઓ અને બાળકો સામેના ગંભીર ગુનાઓ જેવા ગંભીર કેસોમાં રોક લગાવવાના આદેશો પસાર કરતી વખતે, વધુ સાવધ અને સાવધ હોવા જોઈએ.[પરિચ્છેદ ૧૩]

વચગાળાના આદેશો–શું ઉચ્ચ અદાલતોને વચગાળાની રાહત રદ કરવાની અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાની સત્તા છેઃ

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) ઉચ્ચ અદાલતોને હંમેશા અન્ય આધારો ઉપરાંત નીચેના મુદ્દાઓ પર પક્ષકારોને સાંભળ્યા પછી પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાની રાહતના આદેશને ખાલી કરવા અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાની સત્તા આપવામાં આવે છેઃ– (ક) જો કોઈ વાદી, સ્ટે નો આદેશ મેળવ્યા પછી, અનિચ્છનીય આધારો પર સ્થગિતની માંગ કરીને અથવા મુખ્ય કેસ કે જેમાં વચગાળાની રાહત આપવામાં આવે છે તેને સ્ટેના આદેશનો અનુચિત લાભ લેવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ સુનાવણી માટે બોલાવવામાં આવે ત્યારે ગેરહાજર રહીને ઈરાદાપૂર્વક કાર્યવાહી લંબાવે છે; (ખ) ઉચ્ચ અદાલતને લાગે છે કે વચગાળાની રાહતનો આદેશ તે પક્ષ દ્વારા ભૌતિક તથ્યોના દમન અથવા ખોટી રજૂઆતના પરિણામે આપવામાં આવ્યો છે કે જેની તરફેણમાં સ્ટેનો વચગાળાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે; અને (ગ) ઉચ્ચ

અદાલતને લાગે છે કે જરૂરી સંજોગોમાં ભૌતિક ફેરફાર થયો છે. અગાઉ પસાર કરાયેલા વચગાળાના આદેશમાં દખલગીરી–આપેલ કિસ્સામાં, સમયનો લાંબો સમય સંજોગોમાં ભૌતિક પરિવર્તન લાવી શકે છે–આ આધારો સંપૂર્ણ નથી–રોકાણના આદેશને ખાલી કરવા માટે અન્ય માન્ય આધારો હોઈ શકે છે.[પરિચ્છેદ ૧૫]

વચગાળાના આદેશો–શું વચગાળાનો આદેશ માત્ર સમય વીતી જવાને કારણે આપમેળે સમાપ્ત થઈ શકે છેઃ

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) કુદરતી ન્યાયના પ્રાથમિક સિદ્ધાંતો, જે ન્યાયશાસ્ત્રમાં સારી રીતે ઓળખાય છે, તે આદેશ આપે છે કે વચગાળાની રાહત રદ કરવાનો અથવા વચગાળાની રાહતમાં ફેરફાર કરવાનો આદેશ તમામ અસરગ્રસ્ત પક્ષોને સાંભળ્યા પછી જ પસાર કરવામાં આવે છે–આદેશના લાભાર્થીને સાંભળ્યા વિના પસાર કરાયેલ વચગાળાની રાહત રદ કરવાનો આદેશ ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે–બુદ્ધિનો ઉપયોગ એ કોઈપણ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાનો આવશ્યક ભાગ છે–તેથી, બુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યા વિના, વચગાળાના સ્ટે નો આદેશ માત્ર સમય વીતી જવાના આધારે રદ કરી શકાતો નથી જ્યારે વાદી વિલંબ માટે જવાબદાર નથી–એક વચગાળાનો આદેશ જે

અદાલત દ્વારા કાયદેસર રીતે તમામ હરીફાઈ સાંભળ્યા પછી પસાર કરવામાં આવે છે. પક્ષોને માત્ર લાંબા સમયને કારણે ગેરકાયદેસર રીતે પ્રસ્તુત કરવામાં આવતા નથી.[પેરા ૧૬]

ભારતનું બંધારણ–બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાઓના ઉપયોગનો અવકાશ કેટલો છેઃ

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટેના મહત્વપૂર્ણ પરિમાણો જે સંદર્ભ નક્કી કરવા માટે સુસંગત છે તે નીચે મુજબ છેઃ(i) અદાલત સમક્ષ પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકાય છે–આ અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીમાં પક્ષકાર ન હોય તેવા તેમની તરફેણમાં માન્ય રીતે પસાર કરાયેલા ન્યાયિક આદેશોના આધારે મોટી સંખ્યામાં પક્ષકારો દ્વારા મેળવેલા લાભોને રદ કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી; (ii) કલમ ૧૪૨ આ અદાલતને પક્ષકારોના મૂળ અધિકારોની અવગણના કરવાની સત્તા આપતું નથી; (iii) ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આ અદાલત હંમેશા પ્રક્રિયા સંબંધી પાસાઓને સુવ્યવસ્થિત કરવા અને પ્રક્રિયાગત કાયદામાં અવરોધો દૂર કરવા માટે અદાલતોને

પ્રક્રિયાગત નિર્દેશો જારી કરી શકે છે જેથી ઝડપથી સુનિશ્ચિત કરી શકાય. કેસોનો ન્યાયી અને સમયસર નિકાલ–જો કે, આમ કરતી વખતે, આ અદાલત તે પક્ષકારોના મૂળ અધિકારોને અસર કરી શકતી નથી કે જેઓ તેની સામેના કેસમાં પક્ષકાર નથી–પ્રતિકૂળ આદેશ પસાર થાય તે પહેલાં સાંભળવાનો અધિકાર પ્રક્રિયાની બાબત નથી પરંતુ એક મૂળ અધિકાર છે; અને (iv) કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતની શક્તિનો ઉપયોગ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને હરાવવા માટે કરી શકાતો નથી, જે ન્યાયશાસ્ત્રનો અભિન્ન ભાગ છે.[પરિચ્છેદ ૩૭]

ભારતનું બંધારણ–ઉચ્ચ અદાલતોની સ્થિતિ અને તેની દેખરેખની સત્તા:

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) ઉચ્ચ અદાલત એ પણ એક બંધારણીય અદાલત છે–તે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે તે ન્યાયિક રીતે સર્વોચ્ચ અદાલતને આધીન નથી–ઉચ્ચ અદાલત ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતથી બંધારણીય રીતે સ્વતંત્ર છે–બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ ઉચ્ચ અદાલતની તેના અધિકારક્ષેત્રની અંદરની તમામ અદાલતો પર ન્યાયિક દેખરેખ રાખવાની સત્તામાં આવી અદાલતો સમક્ષની કાર્યવાહી પર રોક

લગાવવાની સત્તાનો સમાવેશ થશે–ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવાના સંપૂર્ણ નિર્દેશ દ્વારા, સર્વોચ્ચ અદાલત ઉચ્ચ અદાલતને આપવામાં આવેલા વચગાળાના રાહત આપવાના અધિકારક્ષેત્રમાં દખલ કરી શકતી નથી. સમય–ઉચ્ચ ન્યાયાલયની સત્તા પર આવા નિયંત્રણો મૂકવા એ બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ ઉચ્ચ અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને નુકસાન પહોંચાડવા સમાન હશે, જે એક આવશ્યક લક્ષણ છે જે બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો ભાગ છે.[પરિચ્છેદ ૨૩ અને ૨૪]

પ્રેક્ટિસ અને પ્રક્રિયા–શું અદાલતે વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા ન હોય તેવા મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરવો જોઈએ:

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) સંજીવ કોક મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપનીના કિસ્સામાં, સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતો કે (ન્યાયાધીશો) બંધારણીય નીતિના ગંભીર અને અસ્પષ્ટ મુદ્દાઓ પર યુદ્ધની રેખાઓ યોગ્ય રીતે દોર્યા વિના અસંબદ્ધ ઘોષણાઓ કરવા માટે અધિકૃત નથી–ન્યાયિક ઘોષણાઓ શુદ્ધ કાનૂની વિભાવનાઓ ન હોઈ શકે–તે સાચું છે પરંતુ કાયદાનો કોઈ પણ મહત્વપૂર્ણ મુદ્દો બંને પક્ષો વચ્ચે યોગ્ય લીઝ વિના નક્કી થવો જોઈએ નહીં.[પરિચ્છેદ ૨૫]

ભારતનું બંધારણ–અનુચ્છેદ ૨૨૬ (૩)–વચગાળાની રાહત ખાલી કરવા માટે અરજી કરવી:

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) તેના સાદા વાંચન પર, કલમ (૩) ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે રિટ પિટિશનની નકલ વિરોધી પક્ષને સહાયક દસ્તાવેજો સાથે રજૂ કર્યા વિના અને વિરોધી પક્ષને સાંભળ્યા વિના વચગાળાની રાહત આપવામાં આવે–કલમ (૩) ડિરેક્ટરી નથી એમ ધારીને પણ, તે વચગાળાની રાહતની આપમેળે રજા આપવાની જોગવાઈ કરે છે, જો પીડિત પક્ષ વચગાળાની રાહત રદ કરવા માટે અરજી કરે અને જ્યારે સ્ટે રદ કરવાની અરજીની સુનાવણી નિર્દિષ્ટ સમયની અંદર ન થાય–કલમ (૩) ત્યારે લાગુ થશે નહીં જ્યારે કલમ ૨૨૬ હેઠળ રિટ પિટિશનમાં વચગાળાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવે. તમામ સંબંધિત પક્ષો અને તેમને સાંભળવાની તક આપ્યા પછી–તે માત્ર એકપક્ષીય જાહેરાતના વચગાળાના આદેશોને લાગુ પડે છે.[પેરા ૨૬] પર પંકજ મિત્તલ, જે. (સંમતિ) એ નોંધપાત્ર છે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ (૩) હેઠળ, સ્ટે ઓર્ડરની આપમેળે રજા વચગાળાના સ્ટે ઓર્ડરની રજા માટે હાઈકોર્ટમાં અરજી કરવાની કલ્પના કરે છે–તેથી, સ્ટે ઓર્ડર રદ કરવા માટે અરજી દાખલ કરવી

એ કલમ ૨૨૬ (૩) હેઠળ સ્ટે ઓર્ડરની આપમેળે રજા શરૂ કરવા માટે અનિવાર્ય છે જો આવી અરજી બે અઠવાડિયાના નિર્ધારિત સમયની અંદર નક્કી કરવામાં ન આવે.[પરિચ્છેદ ૬]

સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો–બાકી રહેલા કેસોનો સમયબદ્ધ રીતે નિર્ણય લેવા માટે બંધારણીય અદાલતો દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશોની અસર–સુપ્રીમ કોર્ટની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એશિયન રિસર્ફેસિંગમાં વિવિધ નિર્દેશો જારી કર્યા–એશિયન રિસર્ફેસિંગના ફકરા ૩૬ અને ૩૭માં બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશોની ચોખ્ખી અસર એ છે કે જે અરજીમાં ઉચ્ચ અદાલતે સુનાવણીની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપ્યો છે, તેનો નિર્ણય મહત્તમ છ મહિનાના સમયગાળામાં થવો જોઈએ–જો તેનો નિર્ણય છ મહિનાની અંદર લેવામાં નહીં આવે, તો વચગાળાનો સ્ટે આપમેળે રદ થઈ જશે, જે વાસ્તવમાં બાકી રહેલા કેસને નિરર્થક બનાવશેઃ

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય બેંચોએ અબ્દુલ રહેમાન અંતુલે અને પી. રામચંદ્ર રાવના કેસોના નિકાલ માટે સમયમર્યાદા નક્કી કરવાના મુદ્દાને ધ્યાનમાં લીધો છે–નિર્ણયમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો ટ્રાયલ અદાલતો સમક્ષના દીવાની કેસોને પણ લાગુ પડશે–આ જ સિદ્ધાંતો

ઉચ્ચ અદાલતોને રોજિંદા ધોરણે અથવા ચોક્કસ સમયની અંદર કેસોનો નિર્ણય લેવા માટે જારી કરાયેલા નિર્દેશોને પણ લાગુ પડશે– આમ, અદાલતના નિર્દેશો કે જેમાં સ્ટેના આદેશને આપમેળે મોકૂફ રાખવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને જે કેસોમાં રોજિંદા ધોરણે સ્ટે આપવામાં આવ્યો છે તેનો નિકાલ વર્ચ્યુઅલ રીતે ન્યાયિક કાર્યવાહી સમાન છે. કાયદો–આવો ન્યાયિક કાયદો બનાવવા માટે આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી–માત્ર વિધાનસભા જ એવી જોગવાઈ કરી શકે છે કે કોઈ ચોક્કસ વર્ગના કેસોનો નિર્ણય ચોક્કસ સમયની અંદર થવો જોઈએ–એવા ઘણા કાયદાઓ છે જેમાં આવી જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે–જો કે, આવી તમામ જોગવાઈઓને સામાન્ય રીતે નિર્દેશિકામાં રાખવામાં આવે છે–એ હકીકતની ન્યાયિક નોટિસ લેવી પડશે કે મોટા રાજ્યો પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી તમામ ઉચ્ચ અદાલતોમાં, ઉપરોક્ત વર્ગોના કેસોની વ્યક્તિગત બેન્ચની દૈનિક કારણ સૂચિ સોથી વધુ બાબતોની હોય છે–તેથી, એકવાર ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા કોઈ કેસને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે અને સ્ટે આપવામાં આવે, કેસ લાંબા સમય સુધી ચાલે છે–ઉચ્ચ અદાલતો પાસેથી પ્રાથમિકતાના આધારે અથવા રોજિંદા ધોરણે નિર્ણય લેવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી, માત્ર તે જ કેસો કે જેમાં કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવામાં આવ્યો હોય અને

અન્ય શ્રેણીના કેસોની અવગણના કરવામાં આવે જેને વધુ પ્રાથમિકતા આપવાની જરૂર પડી શકે છે–તેથી, બંધારણીય અદાલતોએ સામાન્ય રીતે કોઈ પણ અદાલતમાં પેન્ડિંગ કેસોના નિકાલ માટે સમયબદ્ધ સમયપત્રક નક્કી ન કરવું . ઉચ્ચ અદાલતો સહિત દરેક અદાલતમાં પેન્ડિંગ કેસોની વિવિધ શ્રેણીઓની પેન્ડન્સીની પેટર્ન અલગ છેપાયાના સ્તરેની પરિસ્થિતિ સંબંધિત અદાલતોના ન્યાયાધીશોને વધુ સારી રીતે ખબર છે–તેથી, વળાંકની બહાર પ્રાથમિકતા આપવાનો મુદ્દો અમુક કેસો સંબંધિત અદાલતો પર છોડી દેવા જોઈએ–કેસોના નિકાલ માટે બાહ્ય મર્યાદા નક્કી કરતા આદેશો અસાધારણ પરિસ્થિતિઓને પહોંચી વળવા માટે અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ પસાર કરવા જોઈએ.[પરિચ્છેદ ૨૮,૨૯,૩૦,૩૨,૩૩]

ભારતનું બંધારણ–વચગાળાના આદેશો–**(i)** શું સર્વોચ્ચ અદાલત, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, ચોક્કસ સમયગાળાની સમાપ્તિ પર દીવાની અને ફોજદારી કેસોની કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના ઉચ્ચ અદાલતોના તમામ વચગાળાના આદેશોને આપમેળે મોકૂફ રાખવાનો આદેશ આપી શકે છે; **(ii)** શું સર્વોચ્ચ અદાલત, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, ઉચ્ચ અદાલતોને તે બાકી કેસો પર નિર્ણય લેવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે કે

જેમાં કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના વચગાળાના આદેશો રોજિંદા ધોરણે અને નિશ્ચિત સમયગાળાની અંદર આપવામાં આવ્યા છેઃ

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) સુપ્રીમ કોર્ટની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એશિયન રિસર્ફેસિંગના કેસનો નિર્ણય લીધો અને ફકરા ૩૬ અને ૩૭ માં નિર્દેશો જારી કર્યા–ફકરા ૩૬ માં જારી કરાયેલ નિર્દેશ પેરાગ્રાગ ૩૭ માં સ્ટે અને નિર્દેશને આપમેળે ૨૬ કરવા અંગે હતો જે સમયમર્યાદામાં રોજિંદી સુનાવણી હાથ ધરવા માટે હતો– ન્યાયાધીશોની હાલની ખંડપીઠે ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે સંમતિ દર્શાવી નથી જેણે એશિયન રિસર્ફેસિંગના કેસનો નિર્ણય લીધો હતો અને ફકરા ૩૬ અને ૩૭ માં નિર્દેશો જારી કર્યા હતા–બંધારણની કલમ ૨૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રની કવાયતમાં બંને નિર્દેશો જારી કરવામાં આવ્યા હતા–ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ સ્ટેની આપમેળે રજા ન હોઈ શકે – જે તમામ કેસોમાં સમયમર્યાદામાં રોજિંદા ધોરણે વચગાળાનો સ્ટે આપવામાં આવ્યો હોય તેવા તમામ કેસોનો નિર્ણય લેવા માટે (એશિયન રિસર્ફેસિંગના કિસ્સામાં) જારી કરાયેલ નિર્દેશ પણ મંજૂર કરવામાં આવ્યો નથી–ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રની કવાયતમાં બ્લેન્કેટ

નિર્દેશો જારી કરી શકાતા નથી–ઉપર ઘડવામાં આવેલા બંને પ્રશ્નોના જવાબ નકારાત્મકમાં આપવામાં આવ્યા છે.[પરિચ્છેદ ૧૨,૩૬]

વચગાળાના આદેશો–સ્ટે ઓર્ડર આપમેળે રદ કરી શકાતો નથી:

ઠરાવ્યું :પ્રતિ પંકજ મિથલ, જે. (સંમતિ):કોઈ પણ કાર્યવાહીમાં આપવામાં આવેલ સ્ટે ઓર્ડર કોઈ ચોક્કસ સમયગાળાની સમાપ્તિ પર આપમેળે રદ નહીં થાય અને જ્યાં સુધી તે અસર માટે અન્ય પક્ષ દ્વારા અરજી દાખલ કરવામાં ન આવે અને બોલવાના આદેશ દ્વારા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અનુસરીને નિર્ણય લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી–ન્યાયના હિતમાં એવી જોગવાઈ કરવી અનુકૂળ છે કે કોઈ પણ દીવાની અથવા ફોજદારી કાર્યવાહીમાં એકવાર આપવામાં આવેલ તર્કપૂર્ણ સ્ટે ઓર્ડર, જો સમયબદ્ધ હોવાનું નિર્દિષ્ટ ન હોય તો, મુખ્ય બાબતનો નિર્ણય ન થાય ત્યાં સુધી અથવા જ્યાં સુધી કોઈ અરજી તેના વેકેશન માટે ખસેડવામાં ન આવે અને બોલવાનો આદેશ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરીને પસાર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અમલમાં રહેશે. એ જ રીતે.[પરિચ્છેદ ૭ અને ૮]

પ્રેક્ટિસ અને પ્રોસિજર–કાર્યવાહી પર સ્ટે મૂકવાનો વચગાળાનો આદેશ પસાર કરતી વખતે અને વચગાળાના સ્ટેને રદ કરવા માટેની અરજીઓ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવતી પ્રક્રિયા:

ઠરાવ્યું :(અભય એસ. ઓકા, જે. પોતાના માટે અને ડૉ. ધનંજય વાય. ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, જે. બી. પારદીવાલા, મનોજ મિશ્રા, જે. જે.) વિરોધી પક્ષોને કોઈ પણ પ્રકારનો પૂર્વગ્રહ ટાળવા માટે, અસરગ્રસ્ત પક્ષોને સાંભળ્યા વિના એકપક્ષીય અને વચગાળાની રાહત આપતી વખતે, ઉચ્ચ અદાલતોએ સામાન્ય રીતે મર્યાદિત સમયગાળા માટે વચગાળાની રાહત આપવી જોઈએ–હરીફ પક્ષોને સાંભળ્યા પછી, અદાલત અગાઉના વચગાળાના આદેશની પુષ્ટિ કરી શકે છે અથવા ન પણ કરી શકે–એકવાર આપવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત, સંબંધિત અદાલત દ્વારા મનની અરજી કર્યા પછી જ રદ કરી શકાય છે અથવા સમર્થન આપી શકાય છે–તેથી, અદાલતોએ વચગાળાની રાહત માટેની વિનંતીની સુનાવણીને જરૂરી પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ જ્યાં વચગાળાની રાહત આપવામાં આવી છે–જોકે ઉચ્ચ અદાલતે વિનંતી સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે વિગતવાર કારણો નોંધવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી. સ્ટે અથવા વચગાળાની રાહત આપવા માટે, આદેશમાં સંબંધિત પરિબળો પર મનની અરજીનો પૂરતો સંકેત આપવો આવશ્યક છે– લડતા પક્ષકારોની સુનાવણી કર્યા પછી પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના આદેશને જે પક્ષકારની વચગાળાની રાહત માટેની વિનંતી મંજૂર કરવામાં આવી છે તેને સાંભળવાની પૂરતી તક આપ્યા

વિના ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા રદ કરી શકાતો નથી–જો બંને પક્ષોને સાંભળ્યા પછી વચગાળાની રાહત આપવામાં આવે તો પણ, અગાઉ અવલોકન કર્યું છે તેમ, પીડિત પક્ષને ઉપલબ્ધ આધારો પર તેને રદ કરવા માટે અરજી કરવાથી બાકાત રાખવામાં આવતો નથી–આવા કિસ્સામાં, ઉચ્ચ અદાલતે સ્ટે રદ કરવા માટેની અરજીઓની સુનાવણીને જરૂરી પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ, જો મુખ્ય કેસ તાત્કાલિક હાથ ધરવામાં ન આવે સુનાવણી માટે–વચગાળાની રાહત રદ કરવા માટેની અરજીઓ અતિશય લાંબા સમય સુધી બાકી રાખી શકાતી નથી.[પરિચ્છેદ ૩૪ અને ૩૫]

કેસ કાયદો દર્શાવેલ છે

રોડ એજન્સી પ્રાઇવેટ લિમિટેડનું એશિયન રિસર્ફેસિંગ

એન. આર. વી.સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન, [૨૦૧૮] ૨ એસસીઆર ૧૦૪૫:(૨૦૧૮) ૧૬ એસ. સી. સી. ૨૯૯–પુનઃવિચારણા.

પ્રેમચંદ ગર્ગ અને એન. આર. વી.આબકારી કમિશનર, યુ. પી. અને અન્ય, [૧૯૬૩] સપ્લિમેન્ટ.૧ એસસીઆર ૮૮૫:(૧૯૬૨) એસ. સી. સી. ઓનલાઈન એસ. સી. ૩૭; સુપ્રીમ કોર્ટ બાર એસોસિએશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ એ. એન. આર., [૧૯૯૮] ૨ એસ. સી.

આર. ૭૯૫:(૧૯૯૮) ૪ એસ. સી. સી. ૪૦૯; એલ. ચંદ્ર કુમાર વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય, [૧૯૯૭] ૨ એસ. સી. આર. ૧૧૮૬:(૧૯૯૭) ૩ એસસીસી ૨૬૧; સંજીવ કોક મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની વિરુદ્ધ મેસર્સ ભારત કોકિંગ કોલ લિમિટેડ અને અન્ય , [૧૯૮૩] ૧ એસસીઆર ૧૦૦૦:(૧૯૮૩) ૧ એસસીસી ૧૪૭; અબ્દુલ રહેમાન અંતુલે અને ઓઆરએસ. વિ.આર. એસ. નાયક અને અન્ય, [૧૯૯૧] સપ્લીમેન્ટ.૩ એસસીઆર ૩૨૫:(૧૯૯૨) ૧ એસસીસી ૨૨૫; પી. રામચંદ્ર રાવ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય, [૨૦૦૨] ૩ એસસીઆર ૬૦:(૨૦૦૨) ૪ એસસીસી ૫૭૮–અનુસરવામાં આવ્યું.

આવકવેરાના નાયબ કમિશનર અને એ. એન. આર. વિ.પેપ્સી ફૂડ્સ લિમિટેડ, [૨૦૨૧] ૪ એસસીઆર ૧:(૨૦૨૧) ૭ એસસીસી ૪૧૩; તિરુપતિ બાલાજી ડેવલપર્સ (પી) લિમિટેડ અને ઓઆરએસ વિ.બિહાર રાજ્ય અને અન્ય, [૨૦૦૪] પૂરક.૧ એસસીઆર ૪૯૪: (૨૦૦૪) ૫ એસ. સી. સી. ૧–તેના પર આધાર રાખ્યો.

મોહન લાલ મગન લાલ ઠાકરે વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૬૮] ૨ એસસીઆર ૬૮૫:**AIR** ૧૯૬૮ **SC** ૭૩૩; રઝા બુલંદ સુગર કંપની લિમિટેડ વિ.મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, રામપુર, [૧૯૬૫] ૧

એસસીઆર ૯૭૦:*AIR* ૧૯૬૫ **SC** ૮૯૫**;** કૈલાશ વિ. નન્હકુ એન્ડ ઓર્સ, [૨૦૦૫] ૩ *SCR* ૨૮૯:*(*૨૦૦૫*)* ૪ એસસીસી ૪૮૦*;* દેવરાજ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, [૨૦૦૪] ૩ એસસીઆર ૯૨૦**:** (૨૦૦૪) ૪ એસસીસી ૬૯૭*;* ઓલ ઇન્ડિયા જજીસ એસોસિએશન એન્ડ ઓઆરએસ. વિ.યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓઆરએસ, [૨૦૦૨] ૨ એસસીઆર ૭૧૨**:**(૨૦૦૨) ૪ *SCC* ૨૪૭*;* ઇમ્તિયાઝ અહેમદ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, *[*૨૦૧૭*]* ૧ SCR ૩૦૫**:** (૨૦૧૭) ૩ એસ. સી. સી. ૬૫૮–ઉલ્લેખિત.

કાયદાઓની યાદી

ભારતનું બંધારણ; બંધારણ (૪૪મો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૭૮; ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮; આવકવેરાનો અધિનિયમ, ૧૯૬૧.

મુખ્ય શબ્દોની યાદી

વચગાળાના આદેશો; રજા અથવા વચગાળાની રાહતમાં ફેરફાર; વચગાળાની રાહતનો આપમેળે અંત; સમય વીતી જવો; સર્વોચ્ચ અદાલતના આદેશો અને આદેશોનો અમલ અને શોધ અંગેના આદેશો વગેરે; ઉચ્ચ અદાલતોના વચગાળાના આદેશો; કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના વચગાળાના આદેશો; રોજિંદા ધોરણે સુનાવણી; ઉચ્ચ

અદાલતોની સ્થિતિ; ઉચ્ચ અદાલતની દેખરેખની સત્તા; વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો મુદ્દો નહીં; બાકી રહેલા કેસોનો સમયબદ્ધ રીતે નિર્ણય લેવો; બંધારણીય અદાલતો દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશોની અસર; વચગાળાનો આદેશ પસાર કરતી વખતે ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવનારી પ્રક્રિયા; વચગાળાના સ્ટે રદ કરવા માટેની અરજીઓ. **માંથી કેસ ઊભો થાય છે**

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડીક્શનઃ૨૦૨૩ની ફોજદારી અપીલ No.૩૫૮૯

વિથ

વિશેષ રજા અરજી (સી. આર. એલ.) ૨૦૨૩ની સંખ્યા ૧૩૨૮૪–૧૩૨૮૯ અને ફોજદારી અપીલ. ૨૦૨૩ની ડાયરી નંબર ૪૯૦૫૨

૨૦૧૯ના A ૪૮૨ નંબર ૨૮૫૭૪માં અલ્હાબાદ ખાતેની હાઈકોર્ટના ૦૩.૧૧.૨૦૨૩ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી

પક્ષો માટે દેખાવ

રાકેશ દ્વિવેદી, વી. કે. શુક્લા, કવિન ગુલાટી, એસ. જી. હસનૈન, રવિન્દ્ર સિંહ, દિનેશ ગોસ્વામી, સિનિયર એડવો., શાંતનુ કૃષ્ણ, નીતિન શર્મા, નિખિલ શર્મા, એકલવ્ય દ્વિવેદી, શાંતનુ સાગર, અનુકૂલ રાજ, અંકિત મિશ્રા, હરમીત સિંહ રૂપરા, અભિનવ

શ્રીવાસ્તવ, મનુ યાદવ, હિમાંશુ ત્યાગી, કુમાર આયુષ, રોનક ચતુરવેદી, રામ કૌશિક, સૈયદ મોહમ્મદ ફઝલ, અર્ચિત મંધ્યન, રમણ યાદવ, પ્રભાત રંજન રાજ, સિદ્ધાર્થ સારથી, અનિલ કુમાર, ગુંજેશ રંજન, અનિમેષ ત્રિપાઠી, અનંત પ્રકાશ, શ્રીમતી કનુપ્રિયા મિશ્રા, અમિત કુમાર સિંહ, સલિલ શ્રીવાસ્તવ, શૌર્ય વર્ધન સિંહ, અંકિત દ્વિવેદી , શ્રીમતી મુક્તિ ચૌધરી, જ્ઞાનેન્દ્ર કુમાર, શ્રીમતી વિજયા સિંહ, શાશ્વત આનંદ, અપૂર્વ મિશ્રા, શશાંક શુક્લા, આશુતોષ ઠાકુર, વૈભવ જૈન, ઋતુવેન્દ્ર સિંહ, અનિરુદ્ધ કુમાર, રાજર્ષિ ગુપ્તા, ઈમરાન ઉલ્લા, તરુણ અગ્રવાલ, અંકિત સરન, નમિત શ્રીવાસ્તવ, રાકેશ દુબે, શ્વેતાશ્વ અગ્રવાલ, જાવેદ એચ ખાન, પ્રવલ ત્રિપાઠી, શારિક અહમદ, સાત્વિક મિશ્રા, ઈશિત સહરિયા, આશિષ સિંહ, અમિત સિંહ, સંજય કુમાર સિંહ, પીયૂષ કુમાર, પરિતોષ કુમાર સિંહ, પાઈ અમિત, એન. અશ્વિની કુમાર, સુશ્રી પંખુડી ભારદ્વાજ, સુશ્રી ભાવના દુહૂન, સુશ્રી રાનુ પુરોહિત, અભિયુદય વત્સ, સુશ્રી વંશિકા દુબે, કુશલ દુબે, તથાગતા દત્તા, પી. અશોક, વકીલો.અપીલકર્તા માટે.

તુષાર મહેતા, એસ. જી., અજય કુમાર મિશ્રા, એડ. જનરલ/સિનિયર એડ., વિજય હંસારિયા, સિનિયર એડ., તન્મયા અગ્રવાલ, વિક ચેટર્જી, શ્રીમતી અદિતિ અગ્રવાલ, વિનાયક મોહન,

મહેફૂઝ અહસાન નાઝકી, પોલાંકી ગૌતમ, સુશ્રી રાજેશ્વરી મુખર્જી, કે. વી. ગિરીશ ચૌધરી, ટી. વિજયા ભાસ્કર રેડ્ડી, સુશ્રી અર્ચિતા નિગમ, મીરાન મકબૂલ, સુશ્રી રુચિ ગુસાઈન, ફુઝૈલ અહમદ અયુબી, ઈબાદ મુશ્તાક, સુશ્રી આકાંક્ષા રાય, સુશ્રી અનસૂયા ચૌધરી, સુશ્રી કાવ્યા ઝાવર, ગૌરવ મેહરોત્રા, તલ્હા અબ્દુલ રહેમાન, નદીમ મુર્તઝા, અકબર અહમદ, અભિનિત જયસ્વાલ, હર્ષવર્ધન મેહરોત્રા, સુશ્રી મારિયા ફાતિમા, સુશ્રી અલીના મસૂદી, એમ. શાઝ ખાન, અદનાન યુસુફ ભટ, સુશ્રી અનસૂયા ચૌધરી, વકીલો.પ્રતિવાદીઓ માટે.

<u>સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો/આદેશ</u>

<u>ચુકાદો</u>

અભય એસ. ઓકા, જે.

<u>સામગ્રીનું કોષ્ટક</u>

એ. વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિ.૨

I. એશિયન રિસર્ફેસિંગ<u>માં દિશાઓ</u> ૨

II. મોટી બેન્ચના સંદર્ભનો આદેશ.....૭

બી. રજૂઆતો.૮

C. ANALYSIS.૧૪

I. વચગાળાના આદેશો પસાર કરવાનો ઉદ્દેશ...૧૪

II. વચગાળાની રાહત ૨૯ કરવાની અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાની હાઈકોર્ટની સત્તા. ૧૬

III. શું વચગાળાનો હુકમ માત્ર સમય વીતી જવાને કારણે આપમેળે સમાપ્ત થઈ શકે છે.

IV. બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાઓના ઉપયોગનો અવકાશ. ૨૧

વી. ઉચ્ચ અદાલતોની સ્થિતિ અને તેની દેખરેખની સત્તા.

વી. શું અદાલતે વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા ન હોય તેવા મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરવો જોઈએ.

VII. બંધારણની કલમ ૨૨૬ની કલમ (૩).

આઠમું. બંધારણીય અદાલતો દ્વારા બાકી રહેલા કેસોનો સમયબદ્ધ રીતે નિર્ણયલેવાનાનિર્દેશો.

.....૩૪

IX. ૪૩ કાર્યવાહીના સ્ટેના વચગાળાના આદેશ પસાર કરતી વખતે અને વચગાળાના સ્ટે ૨૯ કરવા માટેની અરજીઓ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવતી પ્રક્રિયા.

ડી. તારણો. ૪૪

એ. વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિ

૧લી ડિસેમ્બર ૨૦૨૩ના આદેશ દ્વારા, [આ] અદાલતના ત્રણ માનનીય ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે રોડ એજન્સી પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને એ. એન. આર. ના એશિયન રિસર્ફેસિંગના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય વિ.સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન ૧ ને મોટી બેન્ચ દ્વારા પુનર્વિચારણા કરવાની જરૂર [છે.]

I. એશિયન રિસર્ફેસિંગમાં દિશાઓ

૧. એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ [માં,] આ અદાલતે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (ટૂંકમાં, 'પીસી અધિનિયમ') ની જોગવાઈઓ હેઠળ વિશેષ ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર કરાયેલા આરોપ ઘડવાના આદેશ સાથે ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા દખલગીરીના અવકાશ સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો. મુદ્દો એ હતો કે શું આરોપ ઘડવાનો આદેશ એક વચગાળાનો આદેશ હતો. ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે પી. સી. અધિનિયમ હેઠળ આરોપ ઘડવાનો આદેશ વચગાળાનો હતો.આ અદાલતના બે માનનીય ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ૯ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૩ના રોજ આપેલા આદેશ દ્વારા મોહન લાલ મગન લાલ ઠાકરે વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય ૨ના કેસનો યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે કેમ તે મુદ્દે વિચારણા કરવા માટે આ કેસને મોટી ખંડપીઠે મોકલ્યો હતો.ત્રણ માનનીય ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એવું માન્યું હતું કે

આરોપ ઘડવાનો આદેશ ન તો વચગાળાનો છે અને આ તો અંતિમ આદેશ છે. તેથી, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આરોપ ઘડવાના આદેશને પડકારવા અંગે વિચારણા કરવા માટે ઉચ્ચ અદાલતને યોગ્ય કેસોમાં અધિકારક્ષેત્ર છે. વધુમાં, ઉચ્ચ અદાલતને સુનાવણીની કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે. ત્યારબાદ, તે કયા કેસોમાં કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવો જોઈએ તે અંગે વિચારણા કરવા આગળ વધ્યું. ખંડપીઠે ફોજદારી સુનાવણીના સંદર્ભમાં, ખાસ કરીને પીસી એક્ટ હેઠળ આ પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો. ફકરા ૩૦ અને ૩૧માં ખંડપીઠે આ રીતે અવલોકન કર્યું હતું:

> "૩૦. તે સારી રીતે સ્વીકારવામાં આવે છે કે ફોજદારી સુનાવણીમાં વિલંબ, ખાસ કરીને પી. સી. કાયદાના કેસોમાં, ન્યાયના વહીવટ પર હાનિકારક અસર કરે છે જેમાં સમાજનું મહત્વપૂર્ણ હિત છે. મુકદ્દમામાં વિલંબ કાયદાના શાસન અને કાનૂની વ્યવસ્થાની અસરકારકતામાં વિશ્વાસને અસર કરે છે. તે સામાજિક કલ્યાણ અને વિકાસને અસર કરે છે. નાગરિક અથવા કરવેરાના કેસોમાં પણ એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે સ્ટે આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ સંયમ સાથે થવો જોઈએ. માત્ર પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ પૂરતો નથી. રોકાણની માંગ કરનાર પક્ષને શરતો પર મૂકવો જોઈએ અને રોકાણ વિલંબ માટે પ્રોત્સાહન ન

હોવું જોઈએ. સ્ટે આપતો આદેશ મનોબળનો ઉપયોગ દર્શાવતો હોવો જોઈએ. સ્ટે આપવાની સત્તા જવાબદારી સાથે જોડાયેલી છે.[સિલીગુડી નગરપાલિકા વિરુદ્ધ અમાલેન્દુ દાસ, (૧૯૮૪) ૨ એસ. સી. સી. ૪૩૬, પેરા ૪:૧૯૮૪ એસ. સી. સી. (ટેક્સ) ૧૩૩; સી. સી. ઈ. વિ. ડનલોપ ઇન્ડિયા લિમિટેડ, (૧૯૮૫) ૧ એસ. સી. સી. ૨૬૦, પેરા ૫:૧૯૮૫ એસ. સી. સી. (કર) ૭૫; રાજ્ય (કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પોંડિચેરી) વિ. પી. વી. સુરેશ, (૧૯૯૪) ૨ એસસીસી ૭૦, પેરા ૧૫ અને રાજ્ય ડબલ્યુબી વિ.કલકત્તા હાર્ડવેર સ્ટોર્સ, (૧૯૮૬) ૨ એસસીસી ૨૦૩, પેરા ૫]

૩૧. જ્યાં પણ સ્ટે આપવામાં આવે છે, ત્યાં એક બોલવાનો આદેશ પસાર કરવો આવશ્યક છે જે દર્શાવે છે કે કેસ અસાધારણ પ્રકૃતિનો હતો અને સ્ટેને કારણે વિલંબ ભ્રષ્ટાચારના કેસમાં ઝડપી સુનાવણીના હિતને પૂર્વગ્રહ નહીં કરે.એકવાર સ્ટે મંજૂર થયા પછી, કાર્યવાહી સ્થગિત થવી જોઈએ નહીં, અને બે–ત્રણ મહિનાની અંદર પૂર્ણ થવી જોઈએ."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૨. અમને ઉપરોક્ત નિર્ણયના ફકરા ૩૬ અને ૩૭ માં લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણની શુદ્ધતા નક્કી કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે, જે આ રીતે

વાંચે છેઃ

"૩૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, સ્ટેના કારણે લાંબા સમયથી પડતર રહેલી કાર્યવાહીની સ્થિતિને સુધારવાની જરૂર છે. માત્ર ભ્રષ્ટાચારના કેસો માટે જ ઉપાય જરૂરી નથી, પરંતુ તમામ દીવાની અને ફોજદારી કેસો માટે જ્યાં રોકાવાના કારણે દીવાની અને ફોજદારી કાર્યવાહી અટકાવવામાં આવે છે. કેટલીકવાર, સ્ટેના કારણે કાર્યવાહી અનિશ્ચિત સમય માટે સ્થગિત કરવામાં આવે છે. સ્ટે ૨૯ થયા પછી પણ, સૂચના પ્રાપ્ત થતી નથી અને કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવતી નથી.આ પરિસ્થિતિને સુધારવાના પ્રયાસમાં, અમે નિર્દેશ આપવાનું યોગ્ય માનીએ છીએ કે તમામ બાકી કેસોમાં જ્યાં દીવાની અથવા ફોજદારી સુનાવણીની કાર્યવાહી સામે સ્ટે કાર્યરત છે, તે આજથી છ મહિનાની સમાપ્તિ પર સમાપ્ત થઈ જશે, સિવાય કે કોઈ અપવાદરૂપ કેસમાં બોલવાના આદેશ દ્વારા આવા સ્ટે લંબાવવામાં આવે. એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં ભવિષ્યમાં સ્ટે આપવામાં આવે છે, તે આવા આદેશની તારીખથી છ મહિનાની સમાપ્તિ પર સમાપ્ત થશે, સિવાય કે બોલવાના આદેશ દ્વારા સમાન વિસ્તરણ આપવામાં આવે. બોલવાના આદેશમાં બતાવવું આવશ્યક છે કે કેસ એટલો અસાધારણ પ્રકૃતિનો હતો

કે મુકદ્દમાને અંતિમ સ્વરૂપ આપવા કરતાં સ્ટે ચાલુ રાખવો વધુ મહત્વપૂર્ણ હતો. ટ્રાયલ કોર્ટ જ્યાં દીવાની અથવા ફોજદારી કાર્યવાહીના સ્ટેનો આદેશ રજૂ કરવામાં આવે છે, તે સ્ટેના આદેશની છ મહિનાથી વધુની તારીખ નક્કી કરી શકે છે જેથી સ્ટેનો સમયગાળો સમાપ્ત થાય ત્યાં સુધી, જ્યાં સુધી સ્ટેના વિસ્તરણનો આદેશ રજૂ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કાર્યવાહી શરૂ થઈ શકે.

૩૭. આમ, અમે કાયદો જાહેર કરીએ છીએ કે ઓર્ડર ફ્રેમિંગ ચાર્જ એ માત્ર એક વચગાળાનો આદેશ નથી કે અંતિમ આદેશ નથી. અરજીના લેબલને ધ્યાનમાં લીધા વિના હાઈકોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર પ્રતિબંધિત નથી, પછી ભલે તે કલમ ૩૯૭ અથવા ૪૮૨ સીઆરપીસી અથવા બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ હોય. જો કે, ઉપરોક્ત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કાયદાકીય નીતિ સાથે સુસંગત રીતે થવો જોઈએ જેથી કોઈ પણ રીતે અવરોધ વિના સુનાવણીનો ઝડપી નિકાલ સુનિશ્ચિત કરી શકાય. આમ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો, આરોપના આદેશને પડકાર માત્ર અધિકારક્ષેત્રની પેટન્ટ ભૂલને સુધારવા માટે અને મામલાની ફરીથી પ્રશંસા કરવા માટે દુર્લભતમ કેસમાં સ્વીકારવો જોઈએ. જ્યાં પણ આવા પડકારનું મનોરંજન કરવામાં આવે છે અને

રહેવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે, ત્યાં પણ આ બાબતનો નિર્ણય રોજિંદા ધોરણે થવો જોઈએ જેથી રોકાણ બિનજરૂરી લાંબા સમયગાળા માટે ન ચાલે. જોકે કોઈ ફરજિયાત સમય મર્યાદા નક્કી કરી શકાતી નથી, તેમ છતાં નિર્ણય સામાન્ય રીતે બે–ત્રણ મહિનાથી વધુ ન હોઈ શકે. જો તે લાંબા સમય સુધી બાકી રહે છે, તો રોકાણનો સમયગાળો છ મહિનાથી વધુ ન હોવો જોઈએ, સિવાય કે પહેલેથી જ સૂચવ્યા મુજબ ચોક્કસ બોલવાના આદેશ દ્વારા વિસ્તરણ આપવામાં આવે. ઝડપી ન્યાયનો આદેશ પી. સી. કાયદાના કેસો તેમજ અન્ય કેસોને લાગુ પડે છે જ્યાં સુનાવણીના તબક્કે ઉચ્ચ અદાલત એટલે કે ઉચ્ચ અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલતની નીચેની અદાલત દ્વારા કાર્યવાહી પર સ્ટે મૂકવામાં આવે છે. પી. સી. અધિનિયમ અથવા અન્ય તમામ દીવાની અથવા ફોજદારી કેસોને લગતી ઉચ્ચ અદાલતો અથવા અન્ય અદાલતો સમક્ષ બાકી રહેલી તમામ બાબતોમાં, જ્યાં પેન્ડિંગ ટ્રાયલમાં કાર્યવાહીનો સ્ટે કાર્યરત છે, જ્યાં સુધી ઉપરોક્ત પરિમાણો પર બોલવાના આદેશ દ્વારા લંબાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સ્ટે આજેથી છ મહિના પછી આપમેળે સમાપ્ત થઈ જશે. ઉચ્ચ અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળની દીવાની અને ફોજદારી

અપીલ/પુનરીક્ષણ અદાલતો દ્વારા પણ આ જ માર્ગ અપનાવવામાં આવી શકે છે. જ્યાં સુધી સ્ટે લંબાવવાનો સ્પષ્ટ આદેશ રજૂ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ટ્રાયલ કોર્ટ ઉપરોક્ત સમયગાળાની સમાપ્તિ પર અન્ય કોઈ સૂચનાની રાહ જોયા વિના કાર્યવાહી ફરી શરૂ કરી શકે છે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૩. લર્નડ એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, પૂણે દ્વારા ૪ ડિસેમ્બર, ૨૦૧૯ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશના પ્રકાશમાં, નક્કી થયેલા કેસમાં વિવિધ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી. જ્યારે વિદ્વત મેજિસ્ટ્રેટને છ મહિનાના સમયગાળાની સમાપ્તિ પછી રોકાણની આપોઆપ રજાના આધારે સુનાવણી આગળ વધારવા માટે બોલાવવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે વિદ્વત મેજિસ્ટ્રેટે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે જ્યારે અધિકારક્ષેત્રની ઉચ્ચ અદાલતે સ્ટેનો આદેશ પસાર કર્યો હોય, ત્યારે ઉચ્ચ અદાલતની ગૌણ અદાલત સ્ટેના આદેશની વિરુદ્ધ કોઈ આદેશ પસાર કરી શકતી નથી. ૧૫મી ઓક્ટોબર ૨૦૨૦ના આદેશ દ્વારા, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જ્યારે ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ સ્ટે આપમેળે સમાપ્ત થાય છે, સિવાય કે સારા કારણોસર એક્સ્ટેંશન આપવામાં ન આવે, ત્યારે ટ્રાયલ કોર્ટે છ મહિનાના સમયગાળાની સમાપ્તિ પર, સુનાવણી

માટે તારીખ નક્કી કરવી જોઈએ અને તે સાથે આગળ વધવું જોઈએ. બાદમાં, એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ના કેસમાં નિર્ધારિત કાયદાની સ્પષ્ટતા મેળવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. આ અદાલતે ૨૫મી એપ્રિલ ૨૦૨૨ના આદેશ દ્વારા એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧માં બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશને તેની સમક્ષના કેસની હકીકતો પર લાગુ કર્યો ન હતો. લેટર્સ પેટન્ટ અપીલમાં ડિવિઝન બેંચ દ્વારા પસાર કરાયેલા હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજના આદેશ પર રોક લગાવવાના આદેશને લાગુ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

II. મોટી બેન્ચના સંદર્ભનો આદેશ

૪. ૧લી ડિસેમ્બર ૨૦૨૩ના સંદર્ભના આદેશમાં, ફકરા ૧૦માં,[આ] અદાલતે આ રીતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

> "૧૦. ઉપરોક્ત શરતોમાં સિદ્ધાંતની વ્યાપક રચનાઓની ચોકસાઈ અંગે આપણને વાંધો છે. આ હકીકતને નકારી શકાય નહીં કે અનિશ્ચિત પ્રકૃતિના સ્ટેના પરિણામે સિવિલ અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી લંબાવવામાં આવે છે, જેમ કે કેસ હોઈ શકે છે. તે જ સમયે, તે ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે કે વિલંબ હંમેશા સામેલ પક્ષોના વર્તનને કારણે થતો નથી. અદાલતની કાર્યવાહી ઝડપથી હાથ ધરવાની અસમર્થતાને કારણે પણ વિલંબ થઈ શકે છે. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં જે સિદ્ધાંત નક્કી કરવામાં આવ્યો છે

કે સ્ટે આપમેળે રદ થઈ જશે (જેનો અર્થ એ થશે કે સ્ટેને વધુ લંબાવવો જોઈએ કે નહીં તે અંગે ન્યાયિક મનની અરજી વિના સ્ટેની આપમેળે રજા) પરિણામે ન્યાયની ગંભીર ભૂલ થઈ શકે છે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૫. આપણને નીચેના પ્રશ્નો નક્કી કરવા માટે કહેવામાં આવે છેઃ–

(ક) શું આ અદાલત, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, ચોક્કસ સમયગાળાની સમાપ્તિ પર દીવાની અને ફોજદારી કેસોની કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના ઉચ્ચ અદાલતોના તમામ વચગાળાના આદેશોને આપમેળે સમાપ્ત કરવાનો આદેશ આપી શકે છે?

(ખ) શું આ અદાલત, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, ઉચ્ચ અદાલતોને બાકી રહેલા કેસોમાં નિર્ણય લેવા માટે નિર્દેશ આપી શકે છે કે જેમાં કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના વચગાળાના આદેશો રોજિંદા ધોરણે અને નિશ્ચિત સમયગાળાની અંદર આપવામાં આવ્યા છે?

B. રજૂઆતો

૬. મુખ્ય રજૂઆતો શ્રી રાકેશ દ્વિવેદી દ્વારા પ્રચાર કરવામાં આવી હતી, જે

ક્રિમિનલ અપીલ નં.૩૫૮૯ ૨૦૨૩ સુધી.અમે શ્રી રાકેશ દ્વિવેદીની રજૂઆતોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી રહ્યા છીએઃ

એ. વચગાળાના આદેશની આપમેળે રજા ન્યાયિક કાયદાના સ્વરૂપમાં છે.આ અદાલત ન્યાયિક કાયદામાં સામેલ થઈ શકતી નથી;

બી. કલમ ૨૨૬ એ ભારતના બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ છે, અને તેને કલમ ૧૪૧ અને ૧૪૨ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને ન તો બંધ કરી શકાય છે અને ન તો તેને નાબૂદ કરી શકાય છે.

સી. ઉચ્ચ અદાલત પણ એક બંધારણીય અદાલત છે જે ન્યાયિક રીતે આ અદાલતને આધીન નથી.

ડી. વચગાળાની રાહત આપતો આદેશ ન્યાયિક દિમાગની અરજી વિના પસાર કરી શકાતો નથી.વિવેકનો ઉપયોગ એ ન્યાયિક નિર્ણય લેવાની પૂર્વશરત છે. મનના ઉપયોગની ગેરહાજરી નિર્ણયને મનસ્વી બનાવશે. તેવી જ રીતે, વચગાળાની રાહત રદ કરવાનો આદેશ ન્યાયિક દિમાગની અરજી વિના પસાર કરી શકાતો નથી;

ઈ. જો વચગાળાનો આદેશ પસાર કરવાનો હોય, તો તે શરૂઆતમાં

ટૂંકા ગાળા માટે હોવો જોઈએ જેથી પ્રતિવાદીને તેનો વિરોધ કરવાની અસરકારક તક મળે;

એફ. અબ્દુલ રહેમાન અંતુલે અને અન્યના કેસમાં બે બંધારણીય બેંચો વિ.આર. એસ. નાયક અને પી. રામચંદ્ર રાવ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્યએ ચુકાદો આપ્યો હતો કે આ અદાલત માટે સુનાવણી પૂર્ણ કરવા માટે સમયમર્યાદા નક્કી કરવાની મંજૂરી નથી;

ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને આવા કોઈ નિર્દેશો જારી કરી શકાયા ન હોત.

જ. બંધારણની કલમ ૨૨૬ (૩) હેઠળ પણ વચગાળાના આદેશને આપમેળે રદ કરી શકાતો નથી, સિવાય કે વચગાળાના આદેશને રદ કરવા માટે કોઈ ચોક્કસ અરજી કરવામાં ન આવે.

આઈ. આવકવેરો અધિનિયમ, ૧૯૬૧ (ટૂંકમાં, 'આઈટી અધિનિયમ') ની કલમ ૨૫૪ (૨એ) માં અપીલ ટ્રિબ્યુનલના સ્ટે ઓર્ડરની આપોઆપ મુક્તિની જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.તેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે જો અપીલ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલનો ૩૬૫ દિવસની અંદર નિકાલ કરવામાં ન આવ્યો હોય, તો અપીલનો નિકાલ કરવામાં વિલંબ કરદાતાને આભારી ન હોય તો

પણ સ્ટે રદ થઈ જશે.આ અદાલતે આવકવેરાના નાયબ કમિશનર અને એ. એન. આર. વી. ના કેસમાં જોગવાઈને નકારી કાઢી હતી.પેપ્સી ફૂડ્સ લિમિટેડ પ એ આધાર પર કે તે સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી હતું; અને

જે. વચગાળાની રાહતની આપમેળે રજા અન્યાયી, અન્યાયી અને ગેરવાજબી છે.

૭. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતાએ શ્રી દ્વિવેદીની રજૂઆતોને ટેકો આપ્યો હતો.વધુમાં, તેમણે રજૂઆત કરી કેઃ

એ. રઝા બુલંદ સુગર કંપની લિમિટેડના કેસમાં બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા મુજબ વિ.મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, રામપુર ૬, પ્રક્રિયાના કાયદાઓ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે, જેમાં જરૂરી છે કે વ્યક્તિની પીઠ પાછળ અને તેની ગેરહાજરીમાં કોઈ નિર્ણય પર પહોંચી શકાય નહીં;

બી. જો સમયમર્યાદામાં કોઈ ચોક્કસ કામ કરવા માટે કાયદાની જોગવાઈ દ્વારા લાદવામાં આવેલી શરત સંસ્થા પર હોય અને શરતોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ રહે તે સંસ્થાના પરિણામો સંસ્થા પર કોઈ નિયંત્રણ ન ધરાવતી વ્યક્તિ પર પડે, તો

કાયદાની જોગવાઈને ડિરેક્ટરી તરીકે સમજવી પડશે;

સી. વચગાળાનો રાહત આદેશ હંમેશા ત્રણ પરિબળોને ધ્યાનમાં લીધા પછી આપવામાં આવે છેઃપ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ, પીડિત પક્ષને સગવડ અને ભરપાઈ ન કરી શકાય તેવી ઈજાનું સંતુલન. એકવાર અપીલકર્તાના હક અંગે તારણ નોંધવામાં આવે / રોકાવાનો હુકમ મેળવવા માટે અરજદાર, તે છ મહિના સુધી જીવ્યો હોવાના આધારે ઓર્ડર આપમેળે ખરાબ થતો નથી; અને

ડી. કૈલાશ વિરુદ્ધ નન્હકુ અને અન્ય ૭ કેસમાં આ અદાલતના ચુકાદામાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે ન્યાયની પ્રક્રિયાને ઝડપી અને ઉતાવળમાં કરી શકાય છે, પરંતુ નિષ્પક્ષતા, જે ન્યાયનું મૂળભૂત તત્વ છે, તેને દફનાવવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને હાઈકોર્ટને આપવામાં આવેલી વિવેકબુદ્ધિને છીનવી શકાતી નથી.

૮. શ્રી ગૌરવ મેહરોત્રા, આઈ. એ. નં. માં અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ.૨૫૨૮૭૨ ૨૦૨૩ની ફોજદારી અપીલ નં.૩૫૮૯ વર્ષ ૨૦૨૩ની, ઉપરોક્ત રજૂઆતો ઉપરાંત, સંજીવ કોક મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની વિરુદ્ધ એમ./એસ. ભારત કોકિંગ કોલ લિમિટેડ અને એ. એન. આર. ૮ના કેસમાં બંધારણીય ખંડપીઠે

આપેલા નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કોર્ટે કોઈ પણ મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નનો યોગ્ય જવાબ આપ્યા વિના નિર્ણય ન લેવો જોઈએ.

૯. ગુવાહાટી હાઈકોર્ટ બાર એસોસિએશન વતી હાજર રહેલા વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી વિજય હંસારિયાએ નીચેની રજૂઆતો કરી હતી:

એ. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ની કલમ (૩) ના અર્થઘટનના સંદર્ભમાં, વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતોએ આ મુદ્દા પર જુદા જુદા મંતવ્યો લીધા છે કે શું સ્ટેની આપોઆપ રજા માટેની જોગવાઈ ફરજિયાત છે કે ડિરેક્ટરી.તેમણે વિનંતી કરી હતી કે આ જોગવાઈને ડિરેક્ટરી તરીકે રાખવી પડશે;

બી. એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ માં, કોર્ટ પી. સી. એક્ટ હેઠળ કાર્યવાહીથી ઉદ્ભવી હાઈકોર્ટમાં દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી પર કાર્યવાહી કરી રહી હતી. અન્ય વર્ગોના કેસો આ અદાલત સમક્ષ પડકારનો વિષય ન હતા;

સી. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ તેની સમક્ષ પડતર કોઈપણ કેસ અથવા બાબતમાં સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે કરી શકાય છે. એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ ના કિસ્સામાં રોકાણના ક્રમના સમયગાળાનો મુદ્દો ઊભો થયો ન હતો; અને

ડી. એક સફળ વાદી કે જેની સ્ટે માટેની અરજીને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવે છે, તે માત્ર એ આધાર પર પૂર્વગ્રહયુક્ત ન હોઈ શકે કે ઉચ્ચ અદાલત મુખ્ય કેસની સુનાવણી છ મહિનાની અંદર ઉપરોક્ત વાદીના નિયંત્રણની બહારના કારણોસર કરતી નથી.

૧૦. એક અપીલમાં અપીલકર્તા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી અમિત પાઈએ રજૂઆતો સ્વીકારતી વખતે દેવરાજ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને Ors.૯ ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો અને દલીલ કરી હતી કે વચગાળાની રાહત આપવાના આદેશનો આશરો લેવામાં આવે છે કારણ કે ગુણદોષ પર સુનાવણી પૂર્ણ થવામાં થોડો સમય લાગી શકે છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ માં ઉપરોક્ત ઓબ્જેક્ટને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો નથી. તેમણે વિનંતી કરી કે સ્ટેનો વચગાળાનો આદેશ પસાર કરવો એ ન્યાયિક કાયદો છે. તેથી, આવા આદેશને માત્ર ન્યાયિક અધિનિયમ દ્વારા જ ખાલી કરવો જોઈએ.

૧૧. દરમિયાનગીરી કરનાર અભિનવ ભારત કોંગ્રેસનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા પ્રોફેસર (ડૉ.) પંકજ કે ફડનીસે લેખિત રજૂઆત દાખલ કરી છે. તેમણે દલીલ કરી છે કે તેમને વીડિયો કોન્ફરન્સિંગ દ્વારા સુનાવણીમાં જોડાવાની મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી. તેમણે

સુપ્રીમ કોર્ટના નિયમો, ૨૦૨૬નો મુસદ્દો બહાર પાડ્યો છે. ડ્રાફ્ટ પર આધારિત તેમની રજૂઆતો સંપૂર્ણપણે અપ્રસ્તુત છે.

સી. વિશ્લેષણ

૧૨. અમને કોઈ શંકા નથી કે એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ ના ફકરા ૩૬ માં સ્ટેની સ્વચાલિત રજા અંગે જારી કરાયેલ નિર્દેશ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની કવાયતમાં જારી કરવામાં આવ્યો છે.રોજિંદી સુનાવણી હાથ ધરવાના ફકરા ૩૭માં પણ આ જ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને નિર્દેશ જારી કરવામાં આવ્યો છે. ફકરા ૩૬ માં બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશની અસર એ છે કે વાદીની તરફેણમાં આપવામાં આવેલ સ્ટેનો વચગાળાનો આદેશ તેને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના ખાલી થઈ જાય છે, જો કે તેના તરફથી કોઈ ડિફોલ્ટ ન પણ હોય.

I. વચગાળાના આદેશો પસાર કરવાનો ઉદ્દેશ

૧૩. આપણે પ્રશ્નોની તપાસ કરીએ તે પહેલાં, આપણે મુખ્ય કેસના અંતિમ નિકાલ સુધી વચગાળાની રાહતનો આદેશ પસાર કરવાના ઉદ્દેશ્યની જાહેરાત કરવાની જરૂર છે. કારણ એ છે કે એશિયન રીસર્ફેસિંગ ૧ નક્કી કરતી વખતે વચગાળાનો આદેશ પસાર કરવાનો હેતુ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો નથી. વચગાળાની રાહતનો આદેશ સામાન્ય રીતે કેસમાં માંગવામાં આવેલી અંતિમ રાહતની સહાયમાં

આપવામાં આવે છે. કાર્યવાહી પર સ્ટે મૂકવાનો આદેશ પસાર કરવાનો પ્રસંગ સામાન્ય રીતે ત્યારે ઊભો થાય છે જ્યારે ઉચ્ચ અદાલત ટ્રાયલ અથવા અપીલીય અદાલત સમક્ષ મુખ્ય કેસની પેન્ડન્સી દરમિયાન પસાર કરાયેલા વચગાળાના અથવા વચગાળાના આદેશને પડકારતી હોય. ઉચ્ચ અદાલત મુખ્ય કાર્યવાહીની સુનાવણીના સ્ટેમાંથી રાહત આપી શકે છે કારણ કે તેને સંતોષ થાય છે કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ બનાવવામાં આવ્યો છે અને સંબંધિત અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીને રોકવામાં નિષ્ફળતા સંભવિત રીતે અપનાવવામાં આવેલા ઉપાયને નિરર્થક બનાવી શકે છે.જ્યારે ઉચ્ચ અદાલત સ્ટેનો વચગાળાનો આદેશ પસાર કરે છે, જોકે વચગાળાનો આદેશ સ્પષ્ટ રીતે એમ ન કહી શકે, ત્યારે ત્રણ પરિબળો, એટલે કે; પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસ, ભરપાઈ ન કરી શકાય તેવી ખોટ અને સુવિધાનું સંતુલન, હંમેશા ન્યાયાધીશોના મનમાં હોય છે. જોકે કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના વચગાળાના આદેશો નિયમિત રીતે પસાર કરી શકાતા નથી, તેમ છતાં એવું ન કહી શકાય કે આવા આદેશો માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ પસાર કરી શકાય છે. તેમ છતાં, ઉચ્ચ અદાલતોએ પીસી એક્ટ હેઠળના ગુનાઓ અથવા મહિલાઓ અને બાળકો સામેના ગંભીર ગુનાઓ જેવા ગંભીર કેસોમાં સ્ટેના આદેશો પસાર કરતી વખતે વધુ સાવધ અને સાવધ રહેવું જોઈએ. કાર્યવાહી

પર રોક લગાવવાનો આદેશ પસાર કરવાનો પ્રસંગ ઊભો થાય છે કારણ કે ઉચ્ચ અદાલત માટે તાત્કાલિક અંતિમ સુનાવણી માટે કેસ હાથ ધરવો શક્ય નથી. પેન્ડિંગ કેસમાં પસાર કરાયેલા આદેશને પડકારતી વખતે, જો પેન્ડિંગ કેસ પર રોક ન મૂકવામાં આવે, તો ટ્રાયલ અથવા અપીલ કોર્ટ પેન્ડિંગ કેસનો નિર્ણય કરી શકે છે, જે હાઈકોર્ટ સમક્ષના ઉપાયને બિનઅસરકારક બનાવે છે. આવી પરિસ્થિતિ ઘણીવાર રિમાન્ડનો આદેશ પસાર કરવા તરફ દોરી જાય છે. આપણી કાયદાકીય વ્યવસ્થામાં, જે ડોકેટ વિસ્ફોટનો સામનો કરી રહી છે, રિમાન્ડનો આદેશ માત્ર અંતિમ ઉપાય તરીકે જ થવો જોઈએ. રિમાન્ડના આદેશો માત્ર વધુ વિલંબમાં પરિણમે છે એટલું જ નહીં પરંતુ મુકદ્દમાનો ખર્ચ પણ વધે છે. તેથી, રિમાન્ડનો આદેશ પસાર થવાની સંભાવના ટાળવા માટે, ઘણા કિસ્સાઓમાં કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાની માંગ કરવામાં આવે છે.

II. <u>વચગાળાની રાહત રદ કરવાની અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાની હાઈકોર્ટની</u> સત્તા

૧૪. જ્યારે હાઈકોર્ટ હરીફ પક્ષોને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના નોટિસ જારી કરતી વખતે કાર્યવાહી પર સ્ટે આપે છે, ત્યારે તે વચગાળાનો આદેશ નથી, પરંતુ તે સ્ટેનો વચગાળાનો આદેશ છે.કાર્યવાહીના તમામ પક્ષોને વચગાળાની રાહત માટેની પ્રાર્થના પર સુનાવણીની

તક આપવામાં આવે તે પછી જ તેને વચગાળાના હુકમમાં રૂપાંતરિત કરી શકાય છે. વચગાળાના ઓર્ડર, તેમના સ્વભાવથી, મર્યાદિત સમયગાળાના હોવા જોઈએ. તેથી, આવા આદેશો કોઈ સમસ્યા ઊભી કરતા નથી.

૧૫. ઉચ્ચ અદાલતોને હંમેશા અન્ય આધારો ઉપરાંત નીચેના મુદ્દાઓ પર પક્ષકારોને સાંભળ્યા પછી પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાની રાહતના આદેશને ખાલી કરવા અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાની સત્તા આપવામાં આવે છેઃ–

(ક) જો કોઈ વાદી, સ્ટેનો આદેશ મેળવ્યા પછી, ઈરાદાપૂર્વક કાર્યવાહીને અનુચિત આધારો પર સ્થગનની માગ કરીને અથવા જ્યારે મુખ્ય કેસ કે જેમાં વચગાળાની રાહત આપવામાં આવે છે તેને સ્ટેના આદેશનો અનુચિત લાભ લેવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે હાઈકોર્ટ સમક્ષ સુનાવણી માટે બોલાવવામાં આવે ત્યારે ગેરહાજર રહીને લંબાવે છે;

(બી) ઉચ્ચ અદાલતને લાગે છે કે વચગાળાની રાહતનો આદેશ પક્ષ દ્વારા ભૌતિક તથ્યોના દમન અથવા ખોટી રજૂઆતના પરિણામે આપવામાં આવે છે, જેની તરફેણમાં સ્ટેનો વચગાળાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે; અને

(સી) ઉચ્ચ અદાલતને લાગે છે કે અગાઉ પસાર કરાયેલા

વચગાળાના આદેશમાં દખલગીરીની જરૂર હોય તેવા સંજોગોમાં ભૌતિક ફેરફાર થયો છે. આપેલ કિસ્સામાં, લાંબો સમય પસાર થવાથી સંજોગોમાં ભૌતિક પરિવર્તન આવી શકે છે.

આ આધારો સંપૂર્ણ નથી. રોકાવાના આદેશને ખાલી કરવા માટે અન્ય માન્ય આધારો હોઈ શકે છે.

III. શું વચગાળાનો હુકમ માત્ર સમય વીતી જવાને કારણે આપમેળે સમાપ્ત થઈ શકે છે

૧૬. રોકાણનો વચગાળાનો ક્રમ સમાપ્ત થઈ શકે છે:–

(ક) ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા મુખ્ય કેસનો નિકાલ કરીને, જેમાં વચગાળાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો છે. નિકાલ કાં તો યોગ્યતા પર અથવા ડિફોલ્ટ અથવા અન્ય કારણોસર હોઈ શકે છે જેમ કે કેસ ઘટાડવો; અથવા

(બી) વચગાળાની રાહત રદ કરવાના ન્યાયિક આદેશ દ્વારા, ઉપલબ્ધ આધારો પર હરીફ પક્ષોને સાંભળ્યા પછી પસાર કરવામાં આવે છે, જેમાંથી કેટલાકનો અમે પહેલાથી જ દૃષ્ટાંત દ્વારા ઉલ્લેખ કર્યો છે.

કુદરતી ન્યાયના પ્રાથમિક સિદ્ધાંતો, જે આપણા ન્યાયશાસ્ત્રમાં સારી રીતે ઓળખાય છે, તે આદેશ આપે છે કે તમામ અસરગ્રસ્ત પક્ષોને

સાંભળ્યા પછી જ વચગાળાની રાહત રદ કરવાનો અથવા વચગાળાની રાહતમાં ફેરફાર કરવાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવે.આદેશના લાભાર્થીને સાંભળ્યા વિના પસાર કરાયેલ વચગાળાની રાહત રદ કરવાનો આદેશ ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે. મનનો ઉપયોગ એ કોઈપણ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાનો એક આવશ્યક ભાગ છે.તેથી, મનની અરજી વિના, વચગાળાના સ્ટેનો આદેશ માત્ર સમય વીતી જવાના આધારે રદ કરી શકાતો નથી જ્યારે વાદી વિલંબ માટે જવાબદાર નથી. તમામ હરીફ પક્ષોને સાંભળ્યા પછી કોર્ટ દ્વારા કાયદેસર રીતે પસાર કરાયેલ વચગાળાનો આદેશ માત્ર લાંબા સમયને કારણે ગેરકાયદેસર નથી. વધુમાં, તમામ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા સ્ટેના વચગાળાના આદેશોને આપમેળે મોકૂફ રાખવા અંગે એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ માં જારી કરાયેલા નિર્દેશો વ્યક્તિગત કેસોના ગુણદોષને ધ્યાનમાં લીધા વિના લાગુ પડે છે. જો ઉચ્ચ અદાલત તમામ સંબંધિત પક્ષોને સાંભળ્યા પછી નિષ્કર્ષ કાઢે છે કે દીવાની અથવા ફોજદારી કેસની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવા માટે કેસ બનાવવામાં આવ્યો હતો, તો સ્ટેનો આદેશ માત્ર છ મહિનાના સમયગાળાની સમાપ્તિ પર આપમેળે રદ કરી શકાતો નથી કારણ કે ઉચ્ચ અદાલત મુખ્ય કેસની સુનાવણી કરી શકી ન હતી.જો આવો અભિગમ અપનાવવામાં આવે તો તે

નિષ્પક્ષતાના ખ્યાલની સંપૂર્ણપણે વિરુદ્ધ હશે. જો વચગાળાનો આદેશ વાદી તરફથી કોઈ ખામી વિના આપમેળે રદ થઈ જાય છે કારણ કે ઉચ્ચ અદાલત મુખ્ય કેસની સુનાવણી કરી શકતી નથી, તો "એક્ટસ ક્યુરી નેમિનેમ ગ્રેવબિટ" કહેવત લાગુ થશે. અદાલતની ભૂલને કારણે કોઈ પણ વાદીને ભોગવવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં. જો આવું થાય, તો તેની ભૂલ સુધારવી એ કોર્ટની ફરજ છે.

૧૭. એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ના કેસમાં અનુગામી સ્પષ્ટીકરણમાં, ટ્રાયલ કોર્ટને નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે કે હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા સ્ટે રદ કરવાના કોઈ ઔપચારિક આદેશની રાહ જોયા વિના છ મહિનાનો સમયગાળો સમાપ્ત થયા પછી સુનાવણી માટે તાત્કાલિક તારીખ નક્કી કરવામાં આવે. આ ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષના કેસમાં પ્રતિવાદીને અયોગ્ય લાભ આપે છે. વધુમાં, તે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ સમાધાનના વાદીના અધિકારને પ્રતિકૂળ અસર કરે છે.આવા આદેશો ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ સુધારા, અપીલ અને અરજીઓ જેવા કાયદાકીય ઉપાયો મેળવવા અને તેનો લાભ લેવાના વાદીના અધિકારને વર્ચ્યુઅલ રીતે નિષ્ફળ બનાવે છે. પીસી ') તેમજ સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ (ટૂંકમાં,' સીપીસી ') હેઠળના ઉપાયો. તમામ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા સ્ટેના તમામ

વચગાળાના આદેશોને માત્ર સમય વીતી જવાને આધારે પેનના પ્રહાર દ્વારા શૂન્ય પર સેટ કરી શકાતા નથી.

૧૮. વિધાનસભાએ આઈટી એક્ટની કલમ ૨૫૪ (૨એ) ની ત્રીજી જોગવાઈ રજૂ કરીને આવકવેરાની અપીલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા સ્ટેને આપમેળે સમાપ્ત કરવાની જોગવાઈ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે જે અપીલમાં સ્ટે આપવામાં આવ્યો હતો તેની સુનાવણી ૩૬૫ દિવસના સમયગાળાની અંદર ન કરવામાં આવે તો તે રોકાણની આપોઆપ રજા સમાન હશે. પેપ્સી ફૂડ્સ લિમિટેડ પના કિસ્સામાં, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે <u>સ્ટે આપમેળે</u> રદ કરવાની જોગવાઈ સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી હતી અને તેથી, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે. ઉપરોક્ત નિર્ણયના ફકરા ૨૦ અને ૨૨ આ રીતે વાંચે છેઃ

> "૨૦. આ બંને પરિમાણોને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૦૮ દ્વારા રજૂ કરાયેલ આવકવેરાના અધિનિયમની કલમ ૨૫૪ (૨–એ) ની ત્રીજી જોગવાઈ મનસ્વી અને ભેદભાવપૂર્ણ બંને હશે અને તેથી, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાથી તેને રદ કરી શકાય છે.પ્રથમ અને અગ્રણી, જેમ કે વિવાદિત ચુકાદામાં યોગ્ય રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે,

અસમાનતાને સમાન રીતે ગણવામાં આવે છે જેમાં કાર્યવાહીમાં વિલંબ માટે જવાબદાર મૂલ્યાંકનકર્તાઓ અને તે રીતે જવાબદાર ન હોય તેવા મૂલ્યાંકનકર્તાઓ વચ્ચે ત્રીજા પરંતુક દ્વારા કોઈ તફાવત કરવામાં આવતો નથી. આ થોડું વિચિત્ર છે કારણ કે વિધાનસભાએ પોતે આવકવેરાના કાયદાની કલમ ૨૫૪ (૨–એ) ની બીજી જોગવાઈમાં ઉપરોક્ત તફાવત કર્યો છે, જે સ્પષ્ટ કરે છે કે અપીલના નિકાલમાં વિલંબ કરદાતાને આભારી નથી તે સંતોષ પર સ્ટે ઓર્ડર ૩૬૫ દિવસ સુધી લંબાવી શકાય છે.આપણે પહેલેથી જ જોયું છે કે નારંગ ઓવરસીઝ [નારંગ ઓવરસીઝ (પી) લિમિટેડ વિ.આવકવેરાની અપીલ ટ્રિબ્યુનલ, ૨૦૦૭ એસ. સી. સી. ઓનલાઇન બોમ ૬૭૧:(૨૦૦૭) ૨૯૫ આઇ. ટી. આર. ૨૨], બીજી જોગવાઈ નાણાં અધિનિયમ, ૨૦૦૭ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી હતી, જેથી આવકવેરાના અધિનિયમની કલમ ૨૫૪ (૨–એ) ની પ્રથમ જોગવાઈની કઠોરતાને તેના અગાઉના અવતારમાં ઘટાડી શકાય. સામાન્ય રીતે, અપીલ ટ્રિબ્યુનલ, જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં, નાણાકીય વર્ષના અંતથી ચાર વર્ષના સમયગાળાની અંદર અપીલની સુનાવણી અને નિર્ણય લે છે જેમાં આવી અપીલ

દાખલ કરવામાં આવે છે. જ્યારે અપીલ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ વિવાદિત આદેશ પર સ્ટે આપવામાં આવે ત્યારે જ અપીલનો ૩૬૫ દિવસની અંદર નિકાલ કરવો જરૂરી છે. જ્યાં સુધી એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા અપીલના નિકાલની વાત છે, તે ડિરેક્ટરીની જોગવાઈ છે.જો કે, જ્યાં સુધી ઉપરોક્ત સમયગાળાની સમાપ્તિ પર રોકાણની રજાની વાત છે, ત્યાં સુધી આ શરત કરદાતા માટે ફરજિયાત બની જાય છે."

૨૧. .....

.....

૨૨. આવકવેરાના કાયદાની કલમ ૨૫૪ (૨–એ) ની ત્રીજી જોગવાઈનો ઉદ્દેશ ૩૬૫ દિવસ પૂરા થવા પર આપવામાં આવેલા સ્ટેને આપમેળે મોકૂફ રાખવાનો હોવાથી, અપીલની સુનાવણીમાં થતા વિલંબ માટે કરદાતા જવાબદાર છે કે નહીં તે બાબત ઉપર દર્શાવેલ અર્થમાં ભેદભાવપૂર્ણ હોવાથી, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાથી તેને રદ કરી શકાય છે. ઉપરાંત, આ પરંતુકના પરિણામે ૩૬૫ દિવસની મુદત પૂરી થવા પર સ્ટે આપમેળે સમાપ્ત થઈ જશે, ભલે અપીલ ટ્રિબ્યુનલ

મૂલ્યાંકનકર્તાની કોઈ ભૂલ વિના સમયસર અપીલ ન લઈ શકે.વધુમાં, અપીલની સુનાવણીમાં વિલંબ માટે મહેસૂલ પોતે જ જવાબદાર હોય તો પણ મહેસૂલની તરફેણમાં રોકાણની રજા આપવામાં આવશે.આ અર્થમાં, ઉપરોક્ત પરંતુક પણ સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી છે જે એક એવી જોગવાઈ છે જે જ્યાં સુધી કરદાતાની વાત છે ત્યાં સુધી તરંગી, અતાર્કિક અને અપ્રમાણસર છે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

તેથી, જો વિધાનસભા રોકાણની સ્વયંસંચાલિત રજા માટેની આવી જોગવાઈ સાથે બહાર આવે તો પણ, તે ન્યાયિક તપાસમાં ટકી શકશે નહીં કારણ કે તે સ્પષ્ટ મનસ્વીતાથી પીડાઈ શકે છે.

IV. બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાઓના ઉપયોગનો અવકાશ

૧૯. એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ માં બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશો સ્પષ્ટપણે બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની કવાયતમાં જારી કરવામાં આવ્યા છે, જે આ અદાલતને આવા હુકમનામું પસાર કરવા અથવા તેની સમક્ષ પડતર કોઈપણ કેસ અથવા બાબતમાં સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે આવા આદેશને જરૂરી બનાવવા માટે અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે. એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ માં, પ્રથમ મુદ્દો એ હતો કે, શું પી. સી. એક્ટ હેઠળના

કેસમાં આરોપ ઘડવાનો આદેશ ઈન્ટરલોક્યુટરી ઓર્ડરની પ્રકૃતિમાં હતો કે કેમ. બીજો પ્રશ્ન આરોપ ઘડવાના આદેશને પડકારતી વખતે પી. સી. અધિનિયમ હેઠળ સુનાવણીની કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાની હાઈકોર્ટની સત્તાઓના અવકાશનો હતો. અન્ય વિવિધ કાર્યવાહીઓમાં ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા પસાર કરાયેલા વચગાળાના આદેશોના સમયગાળા અંગેનો પ્રશ્ન એશિયન રીસર્ફેસિંગ ૧ના કિસ્સામાં વિચારણા માટે ખાસ ઊભો થયો ન હતો. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ની જોગવાઈઓ ન્યાયના હેતુને આગળ વધારવા અને સંપૂર્ણ ન્યાય મેળવવા માટે છે. કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગના નિર્દેશો ન્યાયને હરાવવા માટે જારી કરી શકાતા નથી. તમામ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા કાયદેસર રીતે પસાર કરવામાં આવેલા ખૂબ મોટી સંખ્યામાં વચગાળાના આદેશો અને તે પણ હરીફ પક્ષોને સાંભળ્યા વિના કલમ ૧૪૨ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ સંપૂર્ણ આદેશો પસાર કરવા માટે કરી શકાતો નથી. કલમ ૧૪૨ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ માત્ર અદાલત સમક્ષ પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે અસાધારણ પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા માટે કરી શકાય છે.

૨૦. કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાના અવકાશ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, પ્રેમચંદ ગર્ગ અને અન્નના કેસમાં આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ

વિ.આબકારી કમિશનર, યુ. પી. અને ***Ors.*** ૧૦ એ ફકરા ૧૨ અને ૧૩ માં આ રીતે જણાવ્યું હતું:

"૧૨. આ નિર્ણયના આધારે સોલિસિટર–જનરલ દલીલ કરે છે કે કલમ ૧૪૨ (૧) હેઠળ આ અદાલતને આપવામાં આવેલી સત્તા કલમ ૧૯૪ (૩) ના ઉત્તરાર્ધ હેઠળ રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્યો દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલા વિશેષાધિકારો સાથે તુલનાત્મક છે, અને તેથી, કલમ ૧૪૨ (૧) હેઠળ આ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને કલમ ૩૨ સાથે અસંગત હોવાના આધારે રદ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન હોઈ શકે નહીં.એ નોંધવામાં આવશે કે આ દલીલ એ આધાર પર આગળ વધે છે કે સુરક્ષા માટેનો આદેશ કલમ ૩૨ દ્વારા બાંહેધરીકૃત મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરે છે અને તે સૂચવે છે કે કલમ ૧૪૨ (૧) હેઠળ આ અદાલતને આવો આદેશ પસાર કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે. અમારા મતે, આ રીતે રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલ ખોટી છે. આ સંબંધમાં શર્મા [(૧૯૫૯) ૧ એસસીઆર ૮૦૬ એટ ૮૫૯–૮૬૦] ના કેસમાં વાસ્તવિક નિર્ણય અને તેની અસરની પ્રશંસા કરવી જરૂરી છે. વાસ્તવિક નિર્ણય એ હતો કે કલમ ૧૯૪ (૩) ના પછીના ભાગ હેઠળ દાવો કરી શકાય તેવા

અધિકારો કલમ ૧૯ (૧) (એ) ને આધિન ન હતા, કારણ કે ઉપરોક્ત અધિકારો સ્પષ્ટપણે બંધારણીય જોગવાઈ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતા. કલમ ૧૯૪ (૩), અને એવું માનવું અશક્ય હશે કે બંધારણનો એક ભાગ બીજા ભાગ સાથે અસંગત છે.જો રાજ્ય વિધાનસભા તેના સભ્યોના વિશેષાધિકારો અંગે કાયદો પસાર કરે તો સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે અલગ હશે.આ પ્રકારનો કાયદો સ્પષ્ટપણે કલમ ૧૯ (૧) (એ) સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ.જો આવા કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈઓ ભાગ III દ્વારા બાંહેધરી આપવામાં આવેલા કોઈપણ મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતી હોય, તો તેને ગેરબંધારણીય ગણાવીને રદ કરવામાં આવશે.તેવી જ રીતે, તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે જો કલમ ૩૨ હેઠળની અરજીઓના સંદર્ભમાં સંસદ દ્વારા કલમ ૧૪૫ (૧) દ્વારા વિચાર્યા મુજબ કાયદો બનાવવામાં આવે અને આવો કાયદો, સારમાં, આદેશ ૨૫ નિયમ ૧ અથવા આદેશ ૪૧ નિયમ ૧૦ ની જોગવાઈઓને અનુરૂપ હોય, તો તેને આ આધાર પર રદ કરવામાં આવશે કે તે કલમ ૩૨ દ્વારા બાંયધરીકૃત મૂળભૂત અધિકારને પ્રતિબંધિત કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે. આ અદાલત દ્વારા ઘડવામાં આવેલા

નિયમો હેઠળ અથવા કલમ ૧૪૨ (૧) હેઠળ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ કરવામાં આવેલા આદેશની સ્થિતિ અલગ ન હોઈ શકે. જો મામલાના આ પાસાને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે તો કલમ ૧૪૨ (૧) ના આધારે સોલિસિટર જનરલની દલીલને નકારી કાઢવામાં કોઈ મુશ્કેલી નહીં આવે. આ અદાલતની સત્તાઓ નિઃશંકપણે ખૂબ જ વ્યાપક છે અને તેનો હેતુ ન્યાયના હિતમાં રહેવાનો છે અને હંમેશા તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે. પરંતુ તેનો અર્થ એ નથી કે આ અદાલત દ્વારા એવો આદેશ આપી શકાય છે જે બંધારણના ભાગ III દ્વારા બાંહેધરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારો સાથે અસંગત છે. પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે આ અદાલત જે આદેશ આપી શકે છે તે માત્ર બંધારણ દ્વારા બાંહેધરીકૃત મૂળભૂત અધિકારો સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ નહીં, પરંતુ તે સંબંધિત વૈધાનિક કાયદાઓની મૂળ જોગવાઈઓ સાથે પણ અસંગત ન હોઈ શકે. તેથી, અમને નથી લાગતું કે એવું માનવું શક્ય છે કે કલમ ૧૪૨ (૧) આ અદાલતને એવી સત્તાઓ પ્રદાન કરે છે જે કલમ ૩૨ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરી શકે છે.

૧૩. આ સંબંધમાં, એ નિર્દેશ કરવો યોગ્ય હોઈ શકે છે કે પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે આ અદાલતને જે વ્યાપક સત્તાઓ આપવામાં આવી છે, તેનો ઉપયોગ આ અદાલત દ્વારા કરી શકાય છે, ઉદાહરણ તરીકે, તેની સમક્ષ પડતર કાર્યવાહીમાં પક્ષકારોને ઉમેરવામાં, અથવા વધારાના પુરાવા સ્વીકારવામાં, અથવા કેસને ફરીથી દાખલ કરવામાં, અથવા પ્રથમ વખત નવો મુદ્દો લેવાની મંજૂરી આપવામાં. તે સ્પષ્ટ છે કે આ અને સમાન અન્ય સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આ અદાલત પ્રક્રિયાની સંબંધિત જોગવાઈઓ દ્વારા બંધાયેલી રહેશે નહીં જો તેને સંતોષ થાય કે પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે ઉપરોક્ત પ્રક્રિયામાંથી અલગ થવું જરૂરી છે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૨૧. સુપ્રીમ કોર્ટ બાર એસોસિએશન વિરુદ્ધ ભારત સંઘના કેસમાં અન્ય બંધારણીય ખંડપીઠે ફકરા ૪૭ અને ૪૮માં આ રીતે ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

"૪૭. બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતની સંપૂર્ણ સત્તાઓ અદાલતમાં સહજ છે અને તે સત્તાઓને પૂરક છે જે ખાસ કરીને વિવિધ કાયદાઓ દ્વારા અદાલતને આપવામાં

આવે છે, જોકે તે કાયદાઓ દ્વારા મર્યાદિત નથી. આ સત્તાઓ પક્ષો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવાના દૃષ્ટિકોણથી કાયદાઓથી સ્વતંત્ર પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આ શક્તિઓ ખૂબ જ વ્યાપક કંપનવિસ્તારની હોય છે અને પૂરક શક્તિઓના સ્વરૂપમાં હોય છે. આ સત્તા કાયદાઓ સિવાય અધિકારક્ષેત્રના અલગ અને સ્વતંત્ર આધાર તરીકે અસ્તિત્વમાં છે. તે પાયા પર ઊભું છે અને મુકદ્દમાની પ્રક્રિયામાં અન્યાયને રોકવા અને પક્ષો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે તેની કવાયત માટેનો આધાર અલગ અને કદાચ વધુ વ્યાપક સ્તરે મૂકી શકાય છે. આમ, આ પૂર્ણ અધિકારક્ષેત્ર એ સત્તાનો બાકી રહેલો સ્રોત છે જેને આ અદાલત જ્યારે પણ ન્યાયી અને ન્યાયી હોય ત્યારે અને ખાસ કરીને કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે, પક્ષો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે, કાયદા અનુસાર ન્યાયનું સંચાલન કરતી વખતે જરૂરીયાત મુજબ મેળવી શકે છે. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે તે અન્ય તમામ સત્તાઓ માટે અનિવાર્ય સંલગ્ન છે અને અધિકારક્ષેત્રના સંયમથી મુક્ત છે અને "ન્યાયના પ્રવાહમાં અવરોધ અથવા અવરોધ" અટકાવવા માટે અદાલતના હાથમાં એક

મૂલ્યવાન હથિયાર તરીકે કામ કરે છે. જો કે, એ યાદ રાખવાની જરૂર છે કે કલમ ૧૪૨ દ્વારા કોર્ટને આપવામાં આવેલી સત્તાઓ પ્રકૃતિમાં ઉપચારાત્મક હોવાથી તેને એવી સત્તાઓ તરીકે સમજી શકાતી નથી જે કોર્ટને તેની સમક્ષ પડતર કારણ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે વાદીના મૂળ અધિકારોની અવગણના કરવા માટે અધિકૃત કરે છે.

આ શક્તિનો ઉપયોગ કેસને લાગુ પડતા મૂળ કાયદાને "બદલવા" અથવા અદાલતની વિચારણા હેઠળના કારણ માટે કરી શકાતો નથી. કલમ ૧૪૨, તેના વિસ્તરણની પહોળાઈ હોવા છતા , કોઈ વિષય સાથે સંબંધિત સ્પષ્ટ વૈધાનિક જોગવાઈઓની અવગણના કરીને અને આ રીતે પરોક્ષ રીતે કંઈક પ્રાપ્ત કરવા માટે, જે સીધી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી, ત્યાં નવી ઈમારત બનાવવા માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. અવમાનના કરનાર વકીલને સજા આપવી, અદાલતની અવમાનના કેસ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે તેના પ્રેક્ટિસના લાઇસન્સને સસ્પેન્ડ કરીને, અન્યથા વૈધાનિક રીતે ફક્ત બાર કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાને જ ઉપલબ્ધ સત્તા, આ આધાર પર કે અવમાનના કરનાર પણ વકીલ છે, તેથી, કલમ ૧૪૨ હેઠળ

અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી નથી. કલમ ૧૪૨નું નિર્માણ કાર્યાત્મક રીતે લેખના હિતકારી હેતુઓ દ્વારા સૂચિત હોવું જોઈએ, એટલે કે., પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવો.તે અન્યથા ન હોઈ શકે. અદાલતના તિરસ્કારના કેસમાં પહેલેથી જ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, અવમાન કરનાર અને અદાલતને મુકદ્દમાનો પક્ષકાર ન કહી શકાય.

૪૮. કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને સુપ્રીમ કોર્ટ પાસે "તેની સમક્ષ પડતર કોઈપણ કારણ અથવા બાબતમાં પક્ષકારો વચ્ચે" સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે જરૂરી આદેશ આપવાની સત્તા છે. સત્તાની પ્રકૃતિએ અદાલતને તે સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે પોતાના માટે મર્યાદા નક્કી કરવા તરફ દોરી જવી જોઈએ અને સામાન્ય રીતે તે કોઈ વિષયને સંચાલિત કરતી વૈધાનિક જોગવાઈની અવગણના કરી શકતી નથી, સિવાય કે કદાચ તેની સામેના કોઈ કારણ અથવા બાબતમાં "અવરોધોને દૂર કરીને" મુકદ્દમા કરનાર પક્ષોના વિરોધાભાસી દાવાઓ વચ્ચેની સમાનતાને સંતુલિત કરવા સિવાય. ખરેખર આ અદાલત માત્ર વિવાદ–સમાધાનના મર્યાદિત અધિકારક્ષેત્રની

અદાલત નથી. તે સારી રીતે ઓળખાય છે અને સ્થાપિત છે કે આ અદાલત હંમેશા કાયદો બનાવનાર રહી છે અને તેની ભૂમિકા માત્ર વિવાદ–સમાધાનથી આગળ વધે છે. તે "અસ્પષ્ટ વિસ્તારોમાં સમસ્યાનું સમાધાન કરનાર" છે (જુઓ કે. વીરાસ્વામી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ [(૧૯૯૧) ૩ એસસીસી ૬૫૫:૧૯૯૧ એસ. સી. સી. (સી. આર. આઈ.) ૭૩૪] પરંતુ કલમ ૧૪૨ હેઠળ આદેશ આપતી વખતે આ અદાલત દ્વારા આપેલ કેસની વિષયવસ્તુ સાથે સંબંધિત મૂળ વૈધાનિક જોગવાઈઓની સંપૂર્ણપણે અવગણના કરી શકાતી નથી. ખરેખર, આ બંધારણીય સત્તાઓ, કોઈપણ રીતે, કોઈપણ વૈધાનિક જોગવાઈઓ દ્વારા નિયંત્રિત કરી શકાતી નથી, પરંતુ તે જ સમયે આ સત્તાઓનો ઉપયોગ ત્યારે કરવાનો નથી જ્યારે તેમની કવાયત સ્પષ્ટપણે વ્યવહાર કરતા કાયદામાં જે સ્પષ્ટ રીતે પ્રદાન કરવામાં આવી છે તેની સાથે સીધા સંઘર્ષમાં આવી શકે છે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૨૨. આવી સત્તાઓની પ્રકૃતિને કારણે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાઓના ઉપયોગ માટેના માપદંડોને સંપૂર્ણ રીતે નિર્ધારિત

કરવા ખૂબ જ મુશ્કેલ છે. જો કે, સંદર્ભમાં સામેલ મુદ્દાઓ સાથે સંબંધિત કેટલાક મહત્વપૂર્ણ પરિમાણો નીચે મુજબ છેઃ–

(I) કોર્ટ સમક્ષ પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. આ અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીમાં પક્ષકાર ન હોય તેવા તેમની તરફેણમાં માન્ય રીતે પસાર કરાયેલા ન્યાયિક આદેશોના આધારે મોટી સંખ્યામાં મુકદ્દમાઓ દ્વારા મેળવેલા લાભોને રદ કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી.

((૨) કલમ ૧૪૨ આ અદાલતને વાદીઓના મૂળ અધિકારોની અવગણના કરવાની સત્તા આપતું નથી; અને

(૩) ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આ અદાલત હંમેશા પ્રક્રિયા સંબંધી પાસાઓને સુવ્યવસ્થિત કરવા અને કેસોનો ઝડપી અને સમયસર નિકાલ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પ્રક્રિયા સંબંધી કાયદામાં ખામીઓને દૂર કરવા માટે અદાલતોને પ્રક્રિયાગત નિર્દેશો જારી કરી શકે છે. આનું કારણ એ છે કે, કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આ અદાલત કાયદાની પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતો દ્વારા બંધાયેલી ન હોઈ શકે. જો કે, આમ કરતી વખતે, આ અદાલત તે પક્ષકારોના મૂળ અધિકારોને અસર

કરી શકતી નથી જેઓ તેની સામેના કેસમાં પક્ષકાર નથી.પ્રતિકૂળ આદેશ પસાર થાય તે પહેલાં સાંભળવાનો અધિકાર પ્રક્રિયાની બાબત નથી પરંતુ એક મૂળ અધિકાર છે.

((iv) કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતની શક્તિનો ઉપયોગ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને હરાવવા માટે કરી શકાતો નથી, જે આપણા ન્યાયશાસ્ત્રનો અભિન્ન ભાગ છે.

V. ઉચ્ચ અદાલતોની સ્થિતિ અને તેની દેખરેખની સત્તા

૨૩. ઉચ્ચ અદાલત પણ એક બંધારણીય અદાલત છે.તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે તે ન્યાયિક રીતે આ અદાલતને આધીન નથી. તિરુપતિ બાલાજી ડેવલપર્સ (પી) લિમિટેડના કિસ્સામાં **&** ઓઆરએસ. વિ.બિહાર રાજ્ય અને ***Ors.***૧૨**,** આ અદાલતે આ અદાલત સામે ઉચ્ચ અદાલતોની સ્થિતિ સમજાવી છે.ફકરા ૮ માં, આ અદાલતે આ રીતે અવલોકન કર્યું:

> "૮. ન્યાયતંત્ર માટે ઘડવામાં આવેલી બંધારણીય યોજના હેઠળ**,** સર્વોચ્ચ અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતો**,** બંને રેકોર્ડની અદાલતો છે. ઉચ્ચ અદાલત સર્વોચ્ચ અદાલતની "ગૌણ" અદાલત નથી. એક રીતે ઉચ્ચ અદાલતમાં નિહિત ન્યાયિક સત્તાઓનો વ્યાપ વ્યાપક છે કારણ કે તે

બંધારણના ભાગ ૩ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા કોઈપણ અધિકારોના અમલીકરણ માટે અને અન્ય કોઈપણ હેતુ માટે બંધારણની કલમ ૨૨૬ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ તમામ વિશેષાધિકાર રિટ બહાર પાડવાનો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે, જ્યારે વિશેષાધિકાર રિટ બહાર પાડવાનો સર્વોચ્ચ અદાલતનો મૂળ અધિકારક્ષેત્ર મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણ અને રાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીઓ અથવા આંતર–રાજ્ય વિવાદો જેવી કેટલીક બાબતો સાથે વ્યવહાર કરવા સુધી મર્યાદિત રહે છે, જેની બંધારણ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા સુનાવણી અને નિર્ધારણની કલ્પના કરતું નથી. ઉચ્ચ અદાલત બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ તમામ ગૌણ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલ્સ પર દેખરેખની સત્તાનો ઉપયોગ કરે છે; સર્વોચ્ચ અદાલતને કોઈ પણ દેખરેખની સત્તા આપવામાં આવી નથી. જો સર્વોચ્ચ અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતો બંનેને ન્યાયના વહીવટમાં ભાઈઓ તરીકે માનવામાં આવે, તો ઉચ્ચ અદાલત પાસે વધુ અધિકારક્ષેત્ર છે પરંતુ સર્વોચ્ચ અદાલત હજુ પણ મોટા ભાઇ છે. એવી કેટલીક જોગવાઈઓ છે જે ઉચ્ચ અદાલતો કરતાં સર્વોચ્ચ અદાલતને એક ધાર આપે છે અને પદાનુક્રમમાં શ્રેષ્ઠ સ્થાન

આપે છે. જ્યાં સુધી અપીલ અધિકારક્ષેત્રની વાત છે, તમામ નાગરિક અને ફોજદારી બાબતોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત સર્વોચ્ચ અને અપીલની અંતિમ અદાલત છે. તે કાયદાનો અંતિમ દુભાષિયો છે. કલમ ૧૩૯–એ હેઠળ, સર્વોચ્ચ અદાલત એક ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ પડતર કોઈપણ કેસને બીજી ઉચ્ચ અદાલતમાં સ્થાનાંતરિત કરી શકે છે અથવા કેસ પોતાની પાસે પાછો ખેંચી શકે છે.કલમ ૧૪૧ હેઠળ, સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા જાહેર કરાયેલો કાયદો ભારતના પ્રદેશની અંદર ઉચ્ચ અદાલતો સહિત તમામ અદાલતો માટે બંધનકર્તા રહેશે. કલમ ૧૪૪ હેઠળ ભારતના પ્રદેશમાં તમામ સત્તામંડળો, નાગરિક અને ન્યાયિક, અને જેમાં ઉચ્ચ અદાલતો પણ સામેલ હશે, તે સર્વોચ્ચ અદાલતની સહાય માટે કાર્ય કરશે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

ઉચ્ચ અદાલત બંધારણીય રીતે ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતથી સ્વતંત્ર છે અને આ અદાલતને આધીન નથી. આ અદાલતે એલ. ચંદ્ર કુમાર વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય ૧૩ ના કેસમાં ઉચ્ચ અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પર કાર્યવાહી કરી છે. ફકરા ૭૮ અને <u>ફકરા ૭૯ નો સંબંધિત ભાગ આ રીતે વાંચે છે:</u>

"૭૮. .....

.....

.....તેથી

અમારું માનવું છે કે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ ઉચ્ચ અદાલતોમાં અને બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ આ અદાલતમાં નિહિત કાયદાકીય કાર્યવાહી પર ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા બંધારણનું અભિન્ન અને આવશ્યક લક્ષણ છે, જે તેના મૂળભૂત માળખાનો ભાગ છે. સામાન્ય રીતે, તેથી, કાયદાઓની બંધારણીય માન્યતાની ચકાસણી કરવાની ઉચ્ચ અદાલતો અને સર્વોચ્ચ અદાલતની સત્તાને ક્યારેય દૂર અથવા બાકાત કરી શકાતી નથી.

૭૯. અમારું એવું પણ માનવું છે કે ઉચ્ચ અદાલતોમાં તેમના સંબંધિત અધિકારક્ષેત્રમાં તમામ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલ્સના નિર્ણયો પર ન્યાયિક દેખરેખ રાખવાની સત્તા પણ બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ છે. આનું કારણ એ છે કે ઉચ્ચ અદાલતોને બંધારણીય અર્થઘટન સિવાયના અન્ય તમામ ન્યાયિક કાર્યોથી વંચિત રાખવામાં આવે તેવી પરિસ્થિતિને સમાન રીતે ટાળવી જોઈએ."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૨૪. બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ ઉચ્ચ ન્યાયાલયની તેના અધિકારક્ષેત્રની અંદરની તમામ અદાલતો પર ન્યાયિક દેખરેખ રાખવાની સત્તામાં આવી અદાલતો સમક્ષની કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાની સત્તાનો સમાવેશ થશે. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવાના સંપૂર્ણ નિર્દેશ દ્વારા, આ અદાલત એક સમયે માત્ર છ મહિના માટે માન્ય વચગાળાના આદેશો પસાર કરવા માટે તેના અધિકારક્ષેત્રને મર્યાદિત કરીને વચગાળાની રાહત આપવાના હાઈકોર્ટને આપવામાં આવેલા અધિકારક્ષેત્રમાં દખલ કરી શકતી નથી. ઉચ્ચ અદાલતની સત્તા પર આવા નિયંત્રણો મૂકવા એ બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ ઉચ્ચ અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને નુકસાન પહોંચાડશે, જે એક આવશ્યક લક્ષણ છે જે બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો ભાગ છે.

<u>વી. શું કોર્ટે વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા ન હોય તેવા મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરવો</u> જોઈએ કે કેમ

૨૫. સંજીવ કોક મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપનીના <u>કેસમાં, આ અદાલતની બંધારણીય</u> ખંડપીઠે ફકરા ૧૧માં આ રીતે ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

> "૧૧. .....અમને આ પ્રશ્ન પર ગંભીર વાંધો છે કે શું આવી વિચારણાઓ પર શૈક્ષણિક અથવા કાલ્પનિક પ્રશ્નોના જવાબ આપવા માટે અદાલત માટે તે ખુલ્લું છે, ખાસ કરીને

જ્યારે ગંભીર બંધારણીય મુદ્દાઓ સામેલ હોય. અમે (ન્યાયાધીશો) યુદ્ધની રેખાઓ યોગ્ય રીતે દોર્યા વિના બંધારણીય નીતિના ગંભીર અને વાદળછાયું મુદ્દાઓ પર અસંબદ્ધ ઘોષણાઓ કરવા માટે અધિકૃત નથી. ન્યાયિક ઘોષણાઓ શુદ્ધ કાનૂની વિભાવનાઓ ન હોઈ શકે. તે સાચું છે કે કાયદાનો કોઈ પણ મહત્વનો મુદ્દો પક્ષકારો વચ્ચે યોગ્ય લીઝ વિના નક્કી થવો જોઈએ નહીં જે બંને બાજુએ યોગ્ય રીતે દોરવામાં આવે અને તલવારોને પાર કરવામાં આવે.અમારું માનવું છે કે સુપ્રીમ કોર્ટ માટે જે સમસ્યાઓ ઊભી થતી નથી તેની તપાસ કરવી અને તેના પર અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવો અયોગ્ય છે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

એશિયન <u>રિસર્ફેસિંગમાં, વિવિધ</u> ઉચ્ચ અદાલતો સમક્ષ પડતર કેસોની વિવિધ શ્રેણીઓમાં આપવામાં આવેલા સ્ટેના આદેશોને કારણે આ અદાલત સમક્ષ કોઈ એલ. આઈ. ન હતી. આ અદાલત પી. સી. એક્ટ હેઠળના કેસની સુનાવણી કરી રહી હતી. આમ, એવા મુદ્દાની તપાસ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો જે વિચારણા માટે ઊભો થયો ન હતો.

VII. બંધારણની કલમ ૨૨૬ ની કલમ (૩)

૨૬. આ કિસ્સામાં, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ ની કલમ (૩) ફરજિયાત છે કે ડિરેક્ટરી તે નક્કી કરવું આ અદાલત માટે બિનજરૂરી છે.કલમ ૨૨૬ ની કલમ (૩) આ રીતે વાંચે છેઃ

"૨૨૬. અમુક રિટ બહાર પાડવાની ઉચ્ચ અદાલતોની સત્તાઃ

(૧) .....

.....

(૨) .....

.....

(૩) જ્યાં ખંડ (૧) હેઠળની અરજી પર અથવા તેને લગતી કોઈપણ કાર્યવાહીમાં, જેની સામે વચગાળાનો આદેશ, પછી ભલે તે મનાઈ હુકમ અથવા રોક દ્વારા હોય અથવા અન્ય કોઈ રીતે કરવામાં આવે, તે પક્ષકાર –

((ક) આવા પક્ષકારને આવી અરજીની નકલો અને આવા વચગાળાના આદેશ માટેની અરજીના સમર્થનમાં તમામ દસ્તાવેજો રજૂ કરવા; અને

((ખ) આવા પક્ષકારને સુનાવણીની તક આપીને, આવા આદેશને મોકૂફ રાખવા માટે ઉચ્ચ અદાલતમાં અરજી કરે છે અને જે પક્ષકારની તરફેણમાં

આવો આદેશ આપવામાં આવ્યો હોય તે પક્ષકાર અથવા આવા પક્ષકારના વકીલને આવી અરજીની નકલ રજૂ કરે છે, ઉચ્ચ અદાલત અરજી પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી બે અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર અથવા આવી અરજીની નકલ જે તારીખે રજૂ કરવામાં આવે છે, તેમાંથી જે પછીની હોય તે તારીખથી અથવા જ્યાં ઉચ્ચ અદાલત તે સમયગાળાના છેલ્લા દિવસે બંધ હોય, તે પછીના દિવસની સમાપ્તિ પહેલાં, જેના પર ઉચ્ચ અદાલત ખુલ્લી હોય; અને જો અરજીનો આ રીતે નિકાલ કરવામાં ન આવે તો, વચગાળાનો આદેશ, તે સમયગાળાની સમાપ્તિ પર, અથવા, કેસ હોય તે રીતે, ઉપરોક્ત સમયગાળાની સમાપ્તિ બીજા દિવસે ખાલી થઈ જશે."

તેના સાદા વાંચન પર, કલમ (૩) ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે રિટ પિટિશનની નકલ વિરોધી પક્ષને સહાયક દસ્તાવેજો સાથે અને વિરોધી પક્ષને સાંભળ્યા વિના વચગાળાની રાહત આપવામાં આવે.કલમ (૩) એ ડિરેક્ટરી નથી એમ ધારીને પણ, તે વચગાળાની રાહતની આપમેળે રજા આપવાની જોગવાઈ ત્યારે જ કરે છે જ્યારે પીડિત પક્ષ વચગાળાની રાહત ખાલી કરવા માટે અરજી કરે અને જ્યારે નિર્દિષ્ટ સમયની અંદર રોકાણ ખાલી કરવાની અરજીની સુનાવણી ન થાય.કલમ (૩) ત્યારે લાગુ થશે નહીં જ્યારે કલમ ૨૨૬ હેઠળ રિટ પિટિશનમાં વચગાળાનો આદેશ તમામ સંબંધિત પક્ષોને રિટ પિટિશનની નકલની સેવા આપ્યા પછી અને તેમને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી પસાર કરવામાં આવે. તે માત્ર એકપક્ષીય

જાહેરાતના વચગાળાના આદેશોને લાગુ પડે છે.

આઠમું. બંધારણીય અદાલતો દ્વારા પેન્ડિંગ કેસોનો સમયબદ્ધ રીતે નિર્ણય લેવાના નિર્દેશો

૨૭. એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ ના ફકરા ૩૬ અને ૩૭ માં જારી કરાયેલા નિર્દેશોની ચોખ્ખી અસર એ છે કે જે અરજીમાં ઉચ્ચ અદાલતે સુનાવણીની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપ્યો છે, તેનો નિર્ણય મહત્તમ છ મહિનાના સમયગાળામાં થવો જોઈએ. જો છ મહિનાની અંદર તેનો નિર્ણય લેવામાં નહીં આવે, તો વચગાળાનો સ્ટે આપમેળે રદ થઈ જશે, જે વાસ્તવમાં બાકી રહેલા કેસને નિરર્થક બનાવશે. હકીકતમાં, ફકરા ૩૭ માં, આ અદાલતે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે આરોપ ઘડવાના આદેશને પડકારને દુર્લભ કેસમાં ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ, અને જ્યારે સ્ટે આપવામાં આવે, ત્યારે આ કેસનો નિર્ણય ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા રોજિંદા ધોરણે થવો જોઈએ જેથી સ્ટે બિનજરૂરી લાંબા સમયગાળા માટે કામ ન કરે.

૨૮. આ અદાલતની બંધારણીય બેંચોએ અબ્દુલ રહેમાન અંતુલે ૩ અને પી. રામચંદ્ર રાવ ૪ ના કેસોના નિકાલ માટે સમયમર્યાદા નક્કી કરવાના મુદ્દા પર વિચાર કર્યો છે.અબ્દુલ રહેમાન અંતુલે ૩ ના કેસમાં, ફકરા ૮૩ માં, આ અદાલતે આ રીતે ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

"૮૩. પરંતુ પછી ઝડપી અજમાયશ અથવા ઉપરોક્ત ખ્યાલને વ્યક્ત કરતી અન્ય અભિવ્યક્તિઓ–આવશ્યકપણે પ્રકૃતિમાં સંબંધિત છે. કોઈ પૂછી શકે છે–ઝડપી એટલે, કેટલી ઝડપી? વિલંબ કેટલો લાંબો છે? અમને નથી લાગતું કે ફોજદારી કાર્યવાહીના સમાપન માટે કોઈ સમયપત્રક નક્કી કરવું શક્ય છે. ગુનાની પ્રકૃતિ, આરોપીઓની સંખ્યા, સાક્ષીઓની સંખ્યા, ચોક્કસ અદાલતમાં કામનું ભારણ, સંદેશાવ્યવહારના માધ્યમો અને અન્ય કેટલાક સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખવા પડશે. ઉદાહરણ તરીકે, એ જ કેસ લો જેમાં રંજન દ્વિવેદી (૧૯૮૭ની રિટ પિટિશન નંબર ૨૬૮માં અરજદાર) આરોપી છે. ૧૫૧ ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા પાંચ વર્ષના સમયગાળામાં સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી છે. કેટલાક સાક્ષીઓની તપાસ ૧૦૦ થી વધુ ટાઇપ કરેલા પૃષ્ઠોમાં થાય છે. ફરિયાદી પક્ષે અત્યાર સુધી રજૂ કરેલા મૌખિક પુરાવા ૪૦૦૦ પાનાના હોવાનું કહેવાય છે. તેમ છતાં, અઠવાડિયાના પાંચ દિવસ અને અઠવાડિયા પછી અઠવાડિયા સાથે કેસ ચાલુ રાખવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી, તે વિવિધ કારણોસર શક્ય ન હતું., વકીલની અનુપલબ્ધતા, આરોપીની અનુપલબ્ધતા, વચગાળાની કાર્યવાહી અને અન્ય પ્રણાલીગત વિલંબ હત્યાનો કેસ એક

ડઝન સાક્ષીઓનો સમાવેશ કરતો એક સરળ કેસ હોઈ શકે છે જે એક અઠવાડિયામાં સમાપ્ત થઈ શકે છે જ્યારે અન્ય કેસમાં મોટી સંખ્યામાં સાક્ષીઓ સામેલ હોઈ શકે છે, અને તેમાં ઘણા અઠવાડિયા લાગી શકે છે. કેટલાક ગુનાઓ જેમ કે કાવતરાના કેસો, ગેરરીતિ, ઉચાપત, છેતરપિંડી, છેતરપિંડી, રાજદ્રોહ, સરકારી કર્મચારીઓ દ્વારા અપ્રમાણસર સંપત્તિ સંપાદન, ઉચ્ચ સરકારી કર્મચારીઓ અને ઉચ્ચ સરકારી અધિકારીઓ સામેના ભ્રષ્ટાચારના કેસોની તપાસ અને સુનાવણીમાં વધુ સમય લાગે છે. પછી ફરીથી, દરેક અદાલત, જિલ્લા, પ્રદેશ અને રાજ્યમાં કામનું ભારણ અલગ અલગ હોય છે. આ હકીકત આપણા હાથમાં દૃષ્ટાંત આપવા માટે ખૂબ સારી રીતે જાણીતી છે. ઘણી જગ્યાએ જરૂરી સંખ્યામાં અદાલતો ઉપલબ્ધ નથી. કેટલીક જગ્યાએ બારના સભ્યો દ્વારા વારંવાર થતી હડતાળ કામના સમયપત્રકમાં દખલ કરે છે. ટૂંકમાં કહીએ તો, વસ્તુઓની પ્રકૃતિ અને હાલના સંજોગોમાં સમય મર્યાદા નક્કી કરવી શક્ય નથી, જેનાથી આગળ ફોજદારી કાર્યવાહીને મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં.યુ. એસ. એ. માં પણ સુપ્રીમ કોર્ટે આવી રેખા દોરવાનો ઇનકાર કર્યો છે. અપીલ હેઠળ પટણા કુલ બેન્ચના નિર્ણય સિવાય, આ દેશની કોઈ પણ ઉચ્ચ અદાલતનો આવો મત લેતો

અન્ય કોઈ નિર્ણય અમારા ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યો નથી. ન તો, અમારી જાણકારી મુજબ, યુનાઇટેડ કિંગડમમાં. જ્યાં પણ ઝડપી સુનાવણીના અધિકારના ઉલ્લંઘનની ફરિયાદ કરવામાં આવે છે ત્યાં અદાલતે ઉપરોક્ત સહિત કેસના તમામ સંજોગો પર વિચાર કરવો પડે છે અને નિર્ણય પર પહોંચવું પડે છે કે શું હકીકતમાં કાર્યવાહી અન્યાયી રીતે લાંબા સમયથી બાકી છે કે કેમ. ઘણા કિસ્સાઓમાં, વિલંબ માટે આરોપી પોતે જવાબદાર હોઈ શકે છે. આવા કિસ્સાઓમાં, તેને પોતાની ભૂલનો લાભ લેવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી. કેટલાક કિસ્સાઓમાં, વિલંબ થઈ શકે છે જેના માટે ન તો ફરિયાદી પક્ષ કે ન તો આરોપીને દોષી ઠેરવી શકાય છે પરંતુ સિસ્ટમ પોતે જ. આવા વિલંબને પણ અન્યાયી ગણી શકાય નહીં–મોટે ભાગે કહીએ તો.અલબત્ત, જો તે એક નાનો ગુનો છે–આર્થિક ગુનો નથી– અને વિલંબ ખૂબ લાંબો છે, આરોપીના કારણે નહીં, તો વિવિધ વિચારણાઓ ઊભી થઈ શકે છે. દરેક કેસનો નિર્ણય તેના પછીના સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને તેના પોતાના તથ્યો પર છોડવો જોઈએ. ઉપરોક્ત તમામ કારણોસર, અમારો અભિપ્રાય છે કે તમામ ફોજદારી કાર્યવાહીના નિષ્કર્ષ માટે બાહ્ય સમય મર્યાદા દોરવી અથવા સૂચવવી એ સલાહભર્યું કે શક્ય નથી.

ઝડપી સુનાવણીના અધિકારને અસરકારક બનાવવા માટે આવું કરવું જરૂરી નથી. આપણે એ વાતથી પણ સંતુષ્ટ નથી કે આવી બાહ્ય મર્યાદા વિના અધિકાર ભ્રામક બની જાય છે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

પી. રામચંદ્ર રાવ ૪ ના કેસમાં નિર્ણયના ફકરા ૨૭ માં, આ અદાલતે આ રીતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

"૨૭. મર્યાદાનો સમયગાળો નિર્ધારિત કરવો કે જેના અંતે ટ્રાયલ કોર્ટ કાર્યવાહીને સમાપ્ત કરવા અને આરોપીઓને જરૂરી રીતે નિર્દોષ જાહેર કરવા અથવા મુક્ત કરવા માટે બંધાયેલી હશે, અને આગળ, આવા નિર્દેશો વર્તમાન અને ભવિષ્યના તમામ કેસોને લાગુ પાડવા એ કાયદા સમાન છે, જે અમારા મતે, ન્યાયિક નિર્દેશો દ્વારા અને બંધારણીય અદાલતોને ઉપલબ્ધ ન્યાયિક કાયદો બનાવવાની સત્તાના ક્ષેત્રમાં, આપણે બંધારણની કલમ ૩૨,૨૧,૧૪૧ અને ૧૪૨ નું ઉદારતાથી અર્થઘટન કરી શકીએ. વિભાજન રેખા સારી છે પરંતુ સમજી શકાય તેવી છે. અદાલતો કાયદો જાહેર કરી શકે છે, તેઓ કાયદાનું અર્થઘટન કરી શકે છે, તેઓ સ્પષ્ટ ખામીઓ દૂર કરી શકે છે અને ખામીઓ ભરી શકે છે પરંતુ તેઓ વિધાનસભા માટે યોગ્ય રીતે કાયદાના

ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી. કાયદાનો અમલ કરવા માટે બંધનકર્તા નિર્દેશો જારી કરી શકાય છે અને યોગ્ય નિર્દેશો જારી કરી શકાય છે, જેમાં સમય મર્યાદા નક્કી કરવા અથવા કાર્યવાહી માટે કેલેન્ડર તૈયાર કરવા, કરવામાં આવેલા અન્યાયને મુક્ત કરવા અથવા ઉલ્લંઘન કરાયેલા અધિકારોની કાળજી લેવા માટે, આપેલ કેસમાં અથવા કેસોના સમૂહમાં, અદાલતના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવેલી હકીકતોના આધારે.ન્યાયતંત્રને આવું કરવાની મંજૂરી છે.પરંતુ તે, વિધાનસભાની જેમ, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ ના પ્રકરણ XXXVI ની જેમ અથવા તેની જેમ જોગવાઈ ન કરી શકે."

(ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

નિર્ણયમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષના દીવાની કેસોને પણ લાગુ પડશે. આ જ સિદ્ધાંતો ઉચ્ચ અદાલતોને રોજિંદા ધોરણે અથવા ચોક્કસ સમયની અંદર કેસોનો નિર્ણય લેવા માટે જારી કરાયેલા નિર્દેશને પણ લાગુ પડશે. આમ, અદાલતના નિર્દેશો કે જે સ્ટેના આદેશને આપમેળે મોકૂફ રાખવા અને રોજિંદા ધોરણે સ્ટે આપવામાં આવ્યો હોય તેવા તમામ કેસોના નિકાલની જોગવાઈ કરે છે તે વર્ચ્યુઅલ રીતે ન્યાયિક કાયદા સમાન છે. આ અદાલતના

અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ આવો ન્યાયિક કાયદો બનાવવા માટે કરી શકાતો નથી. માત્ર વિધાનસભા જ એવી જોગવાઈ કરી શકે છે કે કોઈ ચોક્કસ વર્ગના કેસોનો નિર્ણય ચોક્કસ સમયની અંદર થવો જોઈએ. એવા ઘણા કાયદાઓ છે જેમાં આવી જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે. જો કે, આવી તમામ જોગવાઈઓ સામાન્ય રીતે ડિરેક્ટરી તરીકે રાખવામાં આવે છે.

૨૯. આદર્શ રીતે, જે કેસોમાં દીવાની/ફોજદારી સુનાવણીની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવામાં આવે છે તેનો નિકાલ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા ઝડપથી થવો જોઈએ. જો કે, આપણે એક આદર્શ વિશ્વમાં જીવતા નથી. ન્યાયિક નોટિસ એ હકીકતની લેવી પડશે કે નાના રાજ્યો પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી નાની સંખ્યાની ઉચ્ચ અદાલતો સિવાય, દરેક ઉચ્ચ અદાલત નાગરિક અને ફોજદારી કાર્યવાહીમાં પસાર કરાયેલા વચગાળાના આદેશોને પડકારવા માટે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ અરજીઓથી ભરેલી છે, ફોજદારી કાર્યવાહીમાં પસાર કરાયેલા આદેશોને પડકારવા માટે <ID ૧ ની કલમ ૪૮૨ હેઠળની અરજીઓ અને CPC અને C. R. હેઠળ પુનરાવર્તિત અધિકારક્ષેત્રની કવાયતમાં દાખલ કરેલી અરજીઓ. પીસી. મોટા રાજ્યો પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી મોટી સંખ્યાની તમામ ઉચ્ચ અદાલતોમાં ઉપરોક્ત શ્રેણીઓના કેસોની વ્યક્તિગત બેંચની દૈનિક કારણ સૂચિ

સોથી વધુ બાબતોની હોય છે તે હકીકતની ન્યાયિક નોંધ લેવી પડશે. તેથી, એકવાર હાઈકોર્ટ દ્વારા કેસને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે અને સ્ટે આપવામાં આવે, તો કેસ લાંબો સમય ચાલે છે.

૩૦. ઉચ્ચ અદાલતોમાં દીવાની અને ફોજદારી એમ બંને પ્રકારની નિયમિત અપીલોનો મોટો જથ્થો દાખલ કરવામાં આવે છે. છેવટે, ઉચ્ચ અદાલતો અન્ય ઘણી મહત્વપૂર્ણ બાબતો સાથે વ્યવહાર કરે છે, જેમ કે નિર્દોષતા અને દોષિત ઠેરવવા સામે ફોજદારી અપીલ, જામીન અરજીઓ, રિટ અરજીઓ અને અન્ય કાર્યવાહી કે જેમાં ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ સ્વતંત્રતાના મુદ્દાઓનો સમાવેશ થાય છે. ઉચ્ચ અદાલતો વૈવાહિક વિવાદો, દીવાની અદાલતોના હુકમો સામેની જૂની અપીલ અને અપીલના હુકમો સામેની અપીલ સાથે વ્યવહાર કરે છે.એવા કિસ્સાઓ છે કે જ્યાં વરિષ્ઠ નાગરિકો અથવા બીજી કે ત્રીજી પેઢીના મુકદ્દમાઓ પક્ષકાર હોય છે. ઉચ્ચ અદાલતો પાસેથી પ્રાથમિકતાના આધારે અથવા રોજિંદા ધોરણે નિર્ણય લેવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી, માત્ર તે જ કિસ્સાઓમાં કે જેમાં કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવામાં આવ્યો હોય, જ્યારે અન્ય કેટલીક શ્રેણીના કેસોની અવગણના કરવામાં આવે જેમાં વધુ પ્રાથમિકતા આપવાની જરૂર પડી શકે છે.

૩૧. ટ્રાયલ અને જિલ્લા અદાલતોમાં સ્થિતિ વધુ ખરાબ છે. ૨૦૦૨માં,

ઓલ ઇન્ડિયા જજીસ એસોસિએશન એન્ડ ઓઆરએસના કેસમાં વિ.યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને ***Ors.***૧૪, આ અદાલતે એક આદેશ પસાર કર્યો હતો જેમાં નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે વીસ વર્ષમાં ન્યાયાધીશ અને વસ્તીનો ગુણોત્તર પ્રતિ મિલિયન ૫૦ હોવો જોઈએ. આજે પણ આપણે ૨૫ પ્રતિ મિલિયનના ગુણોત્તર સુધી પહોંચી શકતા નથી. ઇમ્તિયાઝ અહેમદ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને Ors.૧૫ ના કેસમાં બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશોનું રાજ્યો દ્વારા ટ્રાયલ અને જિલ્લા અદાલતોમાં ન્યાયાધીશોની સંખ્યા વધારીને પાલન કરવામાં આવ્યું નથી.આપણી ટ્રાયલ અદાલતોમાં પેન્ડન્સી કેસોના આંકડા આશ્ચર્યજનક છે. એવા કેસોની વિવિધ શ્રેણીઓ છે કે જેને તેમના સ્વભાવથી જ સર્વોચ્ચ પ્રાથમિકતા આપવી જરૂરી છે, જેમ કે જેલમાં આરોપીઓના કેસ અને વરિષ્ઠ નાગરિકોના કેસ. ઉદાહરણ તરીકે, હિન્દુ મેરેજ એક્ટ, ૧૯૫૫, ઘરેલું હિંસાથી મહિલાઓનું રક્ષણ અધિનિયમ, ૨૦૦૫, નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧ વગેરે જેવા ઘણા કાયદાઓ છે જે કેસોના નિકાલ માટે ચોક્કસ સમય મર્યાદા નક્કી કરે છે. જો કે, વિશાળ ફાઇલિંગ અને પેન્ડન્સીને કારણે, આપણી અદાલતો કાયદા દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા સમયની અંદર સુનાવણી પૂર્ણ કરી શકતી નથી. દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩માં કલમ ૩૦૯ના રૂપમાં એક જોગવાઈ છે, જેમાં પુરાવાઓની નોંધણી શરૂ થયા પછી ફોજદારી કેસોની રોજિંદા ધોરણે

સુનાવણી કરવાની જરૂર છે. આ જ કલમ એવી જોગવાઈ કરે છે કે મહિલાઓ સામેના અમુક ગંભીર ગુનાઓના કિસ્સામાં, આરોપપત્ર દાખલ કર્યાના બે મહિનાની અંદર કેસોનો નિર્ણય લેવો આવશ્યક છે. કમનસીબે, આપણી ફોજદારી અદાલતો ઉપરોક્ત જોગવાઈનો અમલ કરવાની સ્થિતિમાં નથી. મોટી બાકી રકમ સાથે વ્યવહાર કરવા ઉપરાંત, આપણી ટ્રાયલ અદાલતોને આપણી બંધારણીય અદાલતો દ્વારા સમયબદ્ધ કરવામાં આવેલા મોટી સંખ્યામાં કેસો સાથે વ્યવહાર કરવાના પડકારનો સામનો કરવો પડે છે. તેથી, સામાન્ય રીતે, બંધારણીય અદાલતોએ કોઈ પણ જિલ્લા અથવા ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ સમયગાળાની અંદર કેસનો નિકાલ કરવાનો નિર્દેશ આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહીં. ઘણા કિસ્સાઓમાં, જામીન અરજીને નકારી કાઢતી વખતે, આ આધાર પર સુનાવણીના નિકાલ માટે સમય મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવે છે કે સંબંધિત ટ્રાયલ કોર્ટમાં ઘણા પેન્ડિંગ કેસ હોઈ શકે છે જ્યાં આરોપી લાંબા સમય સુધી જેલમાં હોય. આ જ તર્ક ઉચ્ચ અદાલતો સમક્ષ પડતર કેસોને લાગુ પડશે. જ્યારે આપણે સમયબદ્ધ રીતે કેસોનો નિર્ણય લેવા માટે ઉચ્ચ અદાલતોને નિર્દેશ આપવાની આવી સત્તાનો ઉપયોગ કરીએ છીએ, ત્યારે આપણે ઉપરોક્ત અદાલતોમાં જૂના કેસોની પેન્ડન્સીની ચોક્કસ સ્થિતિથી વાકેફ નથી, જેને પ્રાથમિકતા આપવાની જરૂર છે. જામીન અરજીઓ લાંબા સમયથી પેન્ડિંગ છે. દોષિત ઠેરવવા સામે અપીલ બાકી

છે જ્યાં અપીલકર્તાઓને જામીન નામંજૂર કરવામાં આવ્યા છે.

૩૨. તેથી, બંધારણીય અદાલતોએ સામાન્ય રીતે કોઈ પણ અદાલતમાં પડતર કેસોના નિકાલ માટે સમયબદ્ધ સમયપત્રક નક્કી કરવું જોઈએ નહીં. ઉચ્ચ અદાલતો સહિત દરેક અદાલતમાં પડતર કેસોની વિવિધ શ્રેણીઓની પેન્ડન્સીની પેટર્ન અલગ છે. પાયાના સ્તરની સ્થિતિ સંબંધિત અદાલતોના ન્યાયાધીશોને વધુ સારી રીતે ખબર છે. તેથી, અમુક કેસોને આઉટ ઓફ ટર્ન પ્રાથમિકતા આપવાનો મુદ્દો સંબંધિત અદાલતો પર છોડી દેવો જોઈએ. કેસોના નિકાલ માટે બાહ્ય મર્યાદા નક્કી કરતા આદેશો અસાધારણ પરિસ્થિતિઓને પહોંચી વળવા માટે અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ પસાર કરવા જોઈએ.

૩૩. ઉપરોક્ત અભિગમ અપનાવવાનું બીજું એક મહત્વપૂર્ણ કારણ છે. દરેક વાદી સરળતાથી બંધારણીય અદાલતોમાં કાર્યવાહી દાખલ કરી શકતો નથી. જે પક્ષકારો બંધારણીય અદાલતોનો સંપર્ક કરી શકે છે તેમને તેમના કેસોનો વળતો નિકાલ કરવાનો આદેશ મેળવીને અનુચિત લાભ લેવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી, જ્યારે અન્ય તમામ પક્ષકારો ધીરજથી તેમનો વારો આવે તેની કતારમાં રાહ જુએ છે. ન્યાયિક પદાનુક્રમમાં બહેતર અદાલતો, અન્ય અદાલતોની રોજિંદી કામગીરીમાં દખલ કરી શકતી નથી, જેમાં નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે માત્ર અમુક કેસોનો સમયમર્યાદામાં વળાંકની બહાર

નિર્ણય લેવો જોઈએ. એક અર્થમાં, કોઈ પણ કાયદાની અદાલત અન્ય કરતા હલકી ગુણવત્તાવાળી નથી. આ અદાલત ન્યાયિક પદાનુક્રમમાં ઉચ્ચ અદાલતો કરતાં બહેતર નથી. તેથી, ઉચ્ચ અદાલતોના ન્યાયાધીશોને તર્કસંગત ધોરણે તેમની પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ. આમ, જ્યાં સુધી બાહ્ય મર્યાદા નક્કી કરવાની વાત છે, તે સંબંધિત અદાલતો પર છોડી દેવી જોઈએ સિવાય કે ત્યાં ખૂબ જ અસાધારણ સંજોગો હોય.

IX. કાર્યવાહીના સ્ટેના વચગાળાના આદેશ પસાર કરતી વખતે અને વચગાળાના સ્ટે રદ કરવા માટેની અરજીઓ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવનારી પ્રક્રિયા

૩૪. તે જ સમયે, અમે એ વાતની અવગણના કરી શકતા નથી કે એકવાર હાઈકોર્ટ ટ્રાયલ પર રોક લગાવી દે, પછી હાઈકોર્ટને મુખ્ય કેસનો નિર્ણય લેવામાં ખૂબ જ લાંબો સમય લાગે છે.વિરોધી પક્ષોને કોઈ પણ પૂર્વગ્રહ ટાળવા માટે, અસરગ્રસ્ત પક્ષોને સાંભળ્યા વિના એકપક્ષીય વચગાળાની રાહત આપતી વખતે, ઉચ્ચ અદાલતોએ સામાન્ય રીતે મર્યાદિત સમયગાળા માટે વચગાળાની રાહત આપવી જોઈએ. હરીફ પક્ષોને સાંભળ્યા પછી, કોર્ટ અગાઉના વચગાળાના આદેશની પુષ્ટિ કરી શકે છે અથવા ન પણ કરી શકે. એકવાર આપવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત, સંબંધિત અદાલત દ્વારા

મનની અરજી કર્યા પછી જ રદ કરી શકાય છે અથવા સમર્થન કરી શકાય છે. તેથી, અદાલતોએ વચગાળાની રાહત માટેની અરજીની સુનાવણીને જરૂરી પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ જ્યાં વચગાળાની રાહત આપવામાં આવી છે.જોકે ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્ટે અથવા વચગાળાની રાહત માટેની અરજી સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે વિગતવાર કારણો નોંધવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી, તેમ છતાં આદેશમાં સંબંધિત પરિબળો પર મનની અરજીનો પૂરતો સંકેત આપવો આવશ્યક છે.

૩૫. હરીફ પક્ષોને સાંભળ્યા પછી પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના આદેશને હાઈકોર્ટ દ્વારા પક્ષને સાંભળવાની પૂરતી તક આપ્યા વિના ખાલી કરી શકાતો નથી, જેની વચગાળાની રાહત માટેની વિનંતી મંજૂર કરવામાં આવી છે. અગાઉ અવલોકન કર્યા મુજબ, જો બંને પક્ષોને સાંભળ્યા પછી વચગાળાની રાહત આપવામાં આવે તો પણ, પીડિત પક્ષ ઉપલબ્ધ આધારો પર તેને રદ કરવા માટે અરજી કરવાથી બાકાત નથી. આવા કિસ્સામાં, જો મુખ્ય કેસ તાત્કાલિક સુનાવણી માટે લઈ શકાતો નથી, તો ઉચ્ચ અદાલતે સ્ટે રદ કરવા માટેની અરજીઓની સુનાવણીને જરૂરી પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ. વચગાળાની રાહત રદ કરવા માટેની અરજીઓ અતિશય લાંબા સમય સુધી બાકી રાખી શકાતી નથી. ઉચ્ચ અદાલતો નિર્દેશ આપવાના

સરળ વિકલ્પનો આશરો લઈ શકતી નથી કે તેની સુનાવણી મુખ્ય કેસની સાથે થવી જોઈએ. જ્યાં વચગાળાની રાહત આપવામાં આવે છે ત્યાં પણ આ જ સિદ્ધાંતો લાગુ થશે. જો વચગાળાનો આદેશ લાંબા સમય સુધી ચાલુ રહે છે, તો અસરગ્રસ્ત પક્ષ હંમેશા વચગાળાની રાહત ખાલી કરવા માટે અરજી કરી શકે છે. ઉચ્ચ અદાલત પણ આવી અરજીઓ પર પ્રાથમિકતાના ધોરણે સુનાવણી કરે તેવી અપેક્ષા છે. જો એકપક્ષીય જાહેરાત વચગાળાની રાહત રદ કરવા માટેની અરજી તથ્યોને દબાવવાના આધારે દાખલ કરવામાં આવે છે, તો તે વહેલી તકે હાથ ધરવી જોઈએ.

D. તારણો

૩૬. તેથી, કેસનો નિર્ણય કરનારી બેન્ચના સૌથી વધુ આદર સાથે, અમે એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ ના કેસમાં નિર્ણયના ફકરા ૩૬ અને ૩૭ માં જારી કરાયેલા નિર્દેશો સાથે સહમત થવામાં અસમર્થ છીએ.અમારું માનવું છે કે <u>હાઈકોર્ટ દ્વારા</u> આપવામાં આવેલ સ્ટેની આપોઆપ મુક્તિ ન હોઈ શકે. અમે એવા તમામ કેસોનો નિર્ણય કરવા માટે બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશને મંજૂરી આપતા નથી જેમાં એક દિવસ માટે વચગાળાનો સ્ટે આપવામાં આવ્યો હોય.

સમયમર્યાદામાં દિવસના ધોરણે. અમારું માનવું છે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને આવા

વ્યાપક નિર્દેશો જારી કરી શકાતા નથી. અમે ઉપરના ફકરા ૫ માં ઘડવામાં આવેલા બંને પ્રશ્નોના જવાબ નકારાત્મકમાં આપીએ છીએ.

૩૭. આપણે અગાઉ જે ધાર્યું છે તેને આધિન, આપણે આપણા મુખ્ય તારણોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપીએ છીએઃ

એ. દરેક ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાના તમામ વચગાળાના આદેશો આપમેળે સમયસમાપ્તિના કારણે જ સમાપ્ત થાય છે એવો નિર્દેશ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને જારી કરી શકાતો નથી.

બી. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટેના મહત્વપૂર્ણ પરિમાણો જે સંદર્ભ નક્કી કરવા માટે સુસંગત છે તે નીચે મુજબ છેઃ

(i) કોર્ટ સમક્ષ પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. આ અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીમાં પક્ષકાર ન હોય તેવા તેમની તરફેણમાં માન્ય રીતે પસાર કરાયેલા ન્યાયિક આદેશોના આધારે મોટી સંખ્યામાં મુકદ્દમાઓ દ્વારા મેળવેલા લાભોને રદ કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી.

(૨) કલમ ૧૪૨ આ અદાલતને વાદીઓના મૂળ અધિકારોની અવગણના કરવાની સત્તા આપતું નથી;

(૩) ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આ અદાલત હંમેશા પ્રક્રિયા સંબંધી પાસાઓને સુવ્યવસ્થિત કરવા અને કેસોનો ઝડપી અને સમયસર નિકાલ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પ્રક્રિયા સંબંધી કાયદામાં ખામીઓને દૂર કરવા માટે અદાલતોને પ્રક્રિયાગત નિર્દેશો જારી કરી શકે છે. જો કે, આમ કરતી વખતે, આ અદાલત તે પક્ષકારોના મૂળ અધિકારોને અસર કરી શકતી નથી જેઓ તેની સામેના કેસમાં પક્ષકાર નથી. પ્રતિકૂળ આદેશ પસાર થાય તે પહેલાં સાંભળવાનો અધિકાર પ્રક્રિયાની બાબત નથી પરંતુ મૂળ અધિકાર છે; અને

((iv) કલમ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતની શક્તિનો ઉપયોગ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને હરાવવા માટે કરી શકાતો નથી, જે આપણા ન્યાયશાસ્ત્રનો અભિન્ન ભાગ છે.

સી. બંધારણીય અદાલતોએ, સામાન્ય રીતે, અન્ય કોઈ પણ અદાલતો સમક્ષ પડતર કેસોના નિકાલ માટે સમયબદ્ધ સમયપત્રક નક્કી કરવાનું ટાળવું જોઈએ. બંધારણીય અદાલતો માત્ર અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ કેસોના સમયબદ્ધ નિકાલ માટે

નિર્દેશો જારી કરી શકે છે. કેસોના નિકાલને પ્રાથમિકતા આપવાનો મુદ્દો સંબંધિત અદાલતોના નિર્ણય પર છોડી દેવો જોઈએ જ્યાં કેસો પેન્ડિંગ છે; અને

ડી. વચગાળાની રાહત આપવા માટેની વિનંતીઓ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, ઉચ્ચ અદાલતોએ ઉપરના ફકરા ૩૪ અને ૩૫ માં સમાવિષ્ટ માર્ગદર્શિકાઓને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

૩૮. અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે જે કિસ્સાઓમાં માત્ર એશિયન રિસર્ફેસિંગ ૧ ના કિસ્સામાં નિર્ણયના આધારે રોકાણના સ્વચાલિત વેકેશનના પરિણામે ટ્રાયલ પૂર્ણ થઈ છે, ત્યાં રોકાણના સ્વચાલિત વેકેશનના આદેશો માન્ય રહેશે.

૩૯. સંદર્ભનો જવાબ તે મુજબ આપવામાં આવે છે.અમે રજિસ્ટ્રીને ઝડપથી નિકાલ કરવા માટે યોગ્ય બેંચો સમક્ષ બાકી અરજીઓ મૂકવાનો નિર્દેશ આપીએ છીએ.

પંકજ મિત્તલ, જે.

૧. મારા ભાઈ જસ્ટિસ ઓકાએ પોતાના માટે અને માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ સહિત અન્ય વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશો માટે વ્યક્ત કરેલા અભિપ્રાય સાથે સંમત થઈને, હું રોડ એજન્સી પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને એ. એન. આર. વિ. ના એશિયન રિસર્ફેસિંગમાં તે ઉમેરવા માંગુ છું.

<u>સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઈન્વેસ્ટિગેશન ૧,</u> આ અદાલતે તેમાં ઉદ્ભવતા મુદ્દાઓ નક્કી કરતી વખતે નિરીક્ષણ અને નિર્દેશમાં આગળ વધ્યા હતા કે જ્યાં આરોપ ઘડવાના આદેશને પડકારવામાં આવે છે અને સ્ટે આપવામાં આવે છે, ત્યાં આ બાબતનો નિર્ણય રોજિંદા ધોરણે થવો જોઈએ જેથી સ્ટે અયોગ્ય રીતે લાંબા સમય સુધી ચાલુ ન રહે. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આવા પડકારનો નિર્ણય લેવા માટે કોઈ ફરજિયાત સમય મર્યાદા નક્કી કરી શકાતી નથી, તેમ છતાં સ્ટે ઓર્ડર સામાન્ય રીતે બે થી ત્રણ મહિના અથવા મહત્તમ છ મહિનાથી વધુ ન હોઈ શકે સિવાય કે તે ચોક્કસ બોલવાના આદેશ દ્વારા લંબાવવામાં આવે. વધુ નિર્દેશો જારી કરવામાં આવ્યા હતા કે હાઈકોર્ટ અથવા ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ અથવા અન્ય તમામ દીવાની અથવા ફોજદારી કેસો સાથે સંબંધિત અન્ય અદાલતો સમક્ષની તમામ બાકી બાબતોમાં જ્યાં બાકી મુકદ્દમામાં સ્ટે ચાલી રહ્યો છે, તે છ મહિના પછી આપમેળે સમાપ્ત થઈ જશે સિવાય કે તેને લંબાવવાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવે. ટ્રાયલ કોર્ટ ઉપરોક્ત સમયગાળાની સમાપ્તિ પર કોઈ પણ સૂચનાની રાહ જોયા વિના કાર્યવાહી ફરી શરૂ કરી શકે છે, સિવાય કે સ્ટે લંબાવવાનો સ્પષ્ટ આદેશ કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે.

૨. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪૨ હેઠળ સંપૂર્ણ ન્યાય કરવાની સત્તાનો

ઉપયોગ કરીને બહાર પાડવામાં આવેલા એશિયન રિસર્ફેસિંગમાં ઉપરોક્ત નિર્દેશો ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ ની કલમ (૩) માં સમાવિષ્ટ બંધારણીય જોગવાઈ સાથે સમાન છે, જે બંધારણ (૪૪મો સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૭૮ દ્વારા ૧.૮.૧૯૭૯ થી અમલમાં મૂકવામાં આવી છે.તે નીચે પ્રમાણે વાંચે છેઃ

"(૩) જ્યાં ખંડ (૧) હેઠળની અરજી પર અથવા તેને લગતી કોઈપણ કાર્યવાહીમાં, જેની સામે વચગાળાનો આદેશ, પછી ભલે તે મનાઈ હુકમ અથવા રોક દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ રીતે કરવામાં આવે, તે કોઈપણ પક્ષકાર –

((ક) આવા પક્ષકારને આવી અરજીની નકલો અને આવા વચગાળાના આદેશ માટેની અરજીના સમર્થનમાં તમામ દસ્તાવેજો રજૂ કરવા; અને

((ખ) આવા પક્ષકારને સુનાવણીની તક આપીને, આવા આદેશને મોકૂફ રાખવા માટે ઉચ્ચ અદાલતમાં અરજી કરે છે અને જે પક્ષકારની તરફેણમાં આવો આદેશ કરવામાં આવ્યો હોય તે પક્ષકાર અથવા આવા પક્ષકારના વકીલને આવી અરજીની નકલ રજૂ કરે છે, ઉચ્ચ અદાલત અરજી પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી બે અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર અથવા આવી અરજીની નકલ જે તારીખે રજૂ કરવામાં આવે છે, તેમાંથી જે પછીની હોય તે

તારીખથી અથવા જ્યાં ઉચ્ચ અદાલત તે સમયગાળાના છેલ્લા દિવસે બંધ હોય, તે પછીના દિવસની સમાપ્તિ પહેલાં, જેના પર ઉચ્ચ અદાલત ખુલ્લી હોય; અને જો અરજીનો આ રીતે નિકાલ કરવામાં ન આવે તો, વચગાળાનો આદેશ, તે સમયગાળાની સમાપ્તિ પર, અથવા, કેસ હોય તે રીતે, ઉપરોક્ત સમયગાળાની સમાપ્તિ બીજા દિવસે રદ થઈ જશે."

૩. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે ઉપરોક્ત જોગવાઈ હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીઓના સંદર્ભમાં છે જે કોર્ટના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે અને તે ખાસ કરીને અન્ય કાર્યવાહીઓને લાગુ કરવા માટે નથી, તેમ છતાં ઉપરોક્ત જોગવાઈ પાછળના સિદ્ધાંતોને હંમેશા અન્ય કાર્યવાહી સુધી વિસ્તૃત કરી શકાય છે જેમ કે એશિયન રિસર્ફેસિંગમાં કરવામાં આવ્યું છે. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે જ્યાં પણ કાયદા હેઠળ આવી કોઈ સમય મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી હોય અથવા કાર્યવાહીની ચોક્કસ પ્રકૃતિ નક્કી કરવા માટે નક્કી કરવામાં આવી હોય, ત્યાં તેને ફરજિયાત કરવાને બદલે ડિરેક્ટરી પ્રકૃતિની ગણવામાં આવી છે. તેથી ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ (૩) ની લાગુ થવાના સંદર્ભમાં સ્થિતિ હોવાનું જણાય છે.

૪. તે સારી રીતે માન્ય છે કે અદાલતની કોઈપણ ભૂલ અથવા ભૂલને

કારણે કોઈને પણ સહન કરી શકાતું નથી, જેનો અર્થ એ છે કે કાર્યવાહી અથવા તેમાંની કોઈપણ અરજીનો નિર્ણય લેવામાં અદાલત તરફથી વિલંબ પણ મુકદ્દમાના કોઈપણ પક્ષ માટે હાનિકારક રહેશે નહીં, જે પક્ષની તરફેણમાં વચગાળાનો સ્ટે ઓર્ડર પસાર કરવામાં આવે છે.

૫. કાયદામાં નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે વચગાળાના સ્ટે ઓર્ડરની મંજૂરી સામાન્ય રીતે બોલવાના આદેશ દ્વારા થવી જોઈએ અને તેથી જરૂરી પરિણામ તરીકે, એકવાર આપવામાં આવેલ સ્ટે ઓર્ડરને બોલવાના આદેશ સિવાય અન્યથા ખાલી કરી શકાતો નથી, ખાસ કરીને જ્યારે તેના વિસ્તરણ માટે પણ કારણો નોંધવાની જરૂર હોય.

૬. તે નોંધપાત્ર છે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ (૩) હેઠળ, સ્ટે ઓર્ડરની આપમેળે રજા વચગાળાના સ્ટે ઓર્ડરની રજા માટે હાઈકોર્ટમાં અરજી કરવાની કલ્પના કરે છે. તેથી, સ્ટે ઓર્ડર ખાલી કરવા માટે અરજી દાખલ કરવી એ કલમ ૨૨૬ (૩) હેઠળ સ્ટે ઓર્ડરની આપમેળે રજા શરૂ કરવા માટે અનિવાર્ય છે જો આવી અરજી બે અઠવાડિયાના નિર્ધારિત સમયની અંદર નક્કી કરવામાં ન આવે.

૭. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઉપરોક્ત સામ્યતા અથવા સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને, કોઈપણ કાર્યવાહીમાં આપવામાં આવેલ સ્ટે ઓર્ડર કોઈ ચોક્કસ સમયગાળાની સમાપ્તિ પર આપમેળે રદ નહીં થાય અને જ્યાં

સુધી તે અસર માટે બીજી બાજુ દ્વારા અરજી દાખલ કરવામાં ન આવે અને સ્વાભાવિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અનુસરીને નિર્ણય લેવામાં ન આવે.

૮. કેટલીકવાર, ન્યાયની શોધમાં આપણે અન્યાય કરીએ છીએ. એશિયન રિસર્ફેસિંગ તેનું સ્પષ્ટ ઉદાહરણ છે. આવી સર્જાયેલી પરિસ્થિતિને સામાન્ય રીતે ટાળવી જોઈએ અથવા જો તે ઊભી થાય તો વહેલી તકે તેનો ઉકેલ લાવવો જોઈએ. આમ કરવા માટે, આપણે તકનિકી અભિગમને બદલે વ્યવહારુ અને વધુ વ્યવહારિક અભિગમ અપનાવવો પડશે, જે અદાલત પર અનાવશ્યક અથવા નકામા કામનો બોજ ઊભો કરીને વધુ સમસ્યાઓ ઊભી કરી શકે છે. એવું સારી રીતે કહેવામાં આવે છે કે નકામું કામ ઉપયોગી કાર્યને બહાર કાઢે છે. તદનુસાર, ન્યાયના હિતમાં એવી જોગવાઈ કરવી અનુકૂળ છે કે કોઈ પણ દીવાની અથવા ફોજદારી કાર્યવાહીમાં એકવાર આપવામાં આવેલ તર્કપૂર્ણ સ્ટે ઓર્ડર, જો સમયબદ્ધ હોવાનું નિર્દિષ્ટ ન હોય તો, મુખ્ય બાબતનો નિર્ણય ન થાય ત્યાં સુધી અથવા જ્યાં સુધી અને જ્યાં સુધી કોઈ અરજી તેના વેકેશન માટે ખસેડવામાં ન આવે અને તેને લંબાવવા, સુધારવા, બદલવા અથવા ખાલી કરવાના કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરતો બોલવાનો આદેશ પસાર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અમલમાં રહેશે.

૯. આ અદાલતમાં કરવામાં આવેલા સંદર્ભનો જવાબ આપવામાં આવે છે

અને તે મુજબ નિકાલ કરવામાં આવે છે.

આના દ્વારા તૈયાર કરાયેલ હેડનોટ્સઃઅંકિત જ્ઞાન

કેસના પરિણામઃસંદર્ભ જવાબ આપ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.